

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра фінансово-економічної безпеки та інтелектуальної власності

Скакун Тетяна Олександрівна

Рейдерство як сучасна форма корпоративних конфліктів /
Raiding as a modern form of corporate conflicts

спеціальність: 8.18010014 – Управління фінансово-економічною безпекою
магістерська програма – Управління фінансово-економічною безпекою

Магістерська програма

Виконала студентка групи ФЕБм-22
Т.О. Скакун

Науковий керівник:
к.е.н., ст. викладач, Н.М. Михальчук

Магістерську роботу допущено
до захисту:
«___» _____ 20__ р.
Завідувач кафедри
_____ Н.Б. Москалюк

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

План

Вступ.....

Розділ 1. Рейдерство у системі сучасних корпоративних конфліктів

1.1. Сутність корпоративних конфліктів і їх характеристика.....

1.2. Поняття та особливості рейдерства.....

1.3. Історичні передумови виникнення та розвитку рейдерства в Україні.....

Висновки до розділу 1.....

Розділ 2. Тенденції рейдерства в Україні

2.1. Аналіз поточного стану рейдерства в Україні.....

2.2. Ідентифікація передумов та загроз рейдерства національній економіці.....

2.3. Схеми здійснення рейдерства в сучасних умовах господарювання...

Висновки до розділу 2.

Розділ 3. Шляхи подолання та мінімізація проявів рейдерства в Україні

3.1. Зарубіжний досвід посилення захисту підприємницької діяльності та можливості його використання в Україні.....

3.2. Удосконалення державного регулювання у сфері протидії рейдерству.....

3.3 Пропозиції щодо запобігання та захисту від рейдерства господарюючих суб'єктів.

Висновки до розділу 3.....

Висновки.....

Список використаних джерел.....

ВСТУП

Актуальність теми. Рейдерство являється однією із серйозних загроз економічній безпеці держави. На даному етапі розвитку України існує велика необхідність у залученні іноземних інвестицій і підвищенні активності підприємницької діяльності суспільства. Однак досягненню таких цілей заважає саме таке поняття і процес як рейдерство, яке набуває досить широких масштабів.

В Україні таке явище як «рейдерство» набуло високого цинізму. Протягом останніх років процес недружнього поглинання загрожує позитивному і стабільному розвитку економіки держави, а також ставить під сумнів існування та перспективи розвитку приватного середнього та малого бізнесу України. Незаконне привласнення чужого бізнесу (рейдерство) зачепило економіку більшості розвинутих країн світу, а також країн, що розвиваються, в тому числі і Україна страждає від такого явища.

Рейдерство визначається як недружнє поглинання компаній і перерозподіл власності та корпоративних прав. На сьогоднішній день це явище має системний характер, оскільки до схем здійснення рейдерських захоплень досить часто залучаються державні та правоохоронні органи, суди та інші органи державної влади. Метою здійснення таких являється захоплення великих підприємств, великих фірм, значних площ, обладнання чи нерухомості, а також привласнення чужого великого бізнесу.

Проблема рейдерства є досить актуальною на даний момент та потребує всебічного дослідження.

Мета полягає у розгляді рейдерства як однієї із загроз національній безпеці, визначенні особливостей даного явища та причин, а також проведення аналізу поточного стану даного явища в Україні.

Зазначена мета передбачає вирішення таких **завдань дослідження:**

- проаналізувати історичні передумови виникнення рейдерства;
- визначити поняття рейдерства та його особливостей;

- дослідити причини рейдерства;
- проаналізувати поточний стан рейдерства в Україні;
- дослідити схеми здійснення рейдерських атак;
- проаналізувати зарубіжний досвід захисту від рейдерства;
- дослідити способи запобігання від рейдерства;
- визначити способи захисту від рейдерських атак;
- систематизувати та узагальнити отриману інформацію.

Об’єктом даного дослідження є суспільні відносини на українському ринку корпоративного контролю, що складаються в ході здійснення рейдерського захоплення підприємства.

Предметом дослідження є рейдерство як негативне явище та серйозна загроза економічній безпеці держави, його особливості, а також способи захисту від рейдерських атак.

Методи дослідження.Методологічною основою даного дослідження є загальнонаукові методи досліджень, а також спеціально - юридичні. Зокрема, історичний, системний, порівняльно-правовий, догматичний, а також аналітичний метод. Вони базуються на принципах системності та історичності, що дозволяє вивчати сучасні інтеграційні процеси та явища у динаміці та у зв’язку з історичними умовами їх розвитку. Теоретична складова включала діалектичні методи пізнання, системне пізнання. В прикладній складовій домінували порівняльний, проблемно-історичний аналіз. При підготовці висновків застосовувалися логічні методи дослідження, такі як аналіз, синтез, дедукція, індукція, порівняння, конкретизація.

Науково теоретичною основою дослідження стали праці таких вчених: Берлач Ю. А., Беліков О., Бурбело О. А., Варналій З. С., Руденко-Сударєва Л. В., Таращанська О. Б., Фальшовик Д., Жорнокуй Ю. М., Перхач О. Л. та інших.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що робота є комплексним дослідженням сутності рейдерства в системі сучасних корпоративних конфліктів. Автором була здійснена спроба аналізу поточного стану рейдерства в Україні та розробки способів запобігання даному явищу.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що сформульовані та обґрунтовані висновки цього дослідження можуть послужити базою для подальших наукових пошуків у галузі економічної злочинності. Крім того, в рамках подальшого вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері регулювання відносин в корпоративному секторі економіки України можливе запозичення позитивного досвіду інших держав.

Результати дослідження можуть бути корисні представникам юридичної професії, зокрема, матеріали, отримані автором, можуть бути використані вищими юридичними навчальними закладами при викладанні дисциплін «Правові основи економічної безпеки», «Тіньова економіка», спецкурсів та інших.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дипломної роботи становить ___ сторінок.

РОЗДІЛ 1. РЕЙДЕРСТВО У СИСТЕМІ СУЧАСНИХ КОРПОРАТИВНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1. Сутність корпоративних конфліктів і їх характеристика

В Україні існує велика кількість корпоративних конфліктів. Дослідження конфліктів призвели до дискусивності визначення даного терміну і межах певного дослідження пропонують під конфліктом розуміти боротьбу за матеріальні чи нематеріальні ресурси з використанням всіх наявних інструментів і методів впливу, що є у суб'єктів конфлікту. Слід звернути увагу на трактування корпоративних конфліктів у Кодексі корпоративної поведінки: «Будь-яка розбіжність або суперечка між органами товариства та його акціонерами, що виникли у зв'язку з участю акціонера у товаристві, або розбіжності чи суперечка між акціонерами, якщо це стосується інтересів товариства, по суті є корпоративним конфліктом, оскільки стосується або може торкнутись відносин у товаристві». Однак дане визначення не має обов'язкового характеру, а скоріше носить рекомендаційний характер, оскільки Кодекс корпоративної поведінки не є нормативним актом, а являє собою збір правил і рекомендацій у сфері організації корпоративного управління. Положення даного Кодексу базуються на принципах корпоративного управління, які визнані у міжнародній практиці.

Визначення корпоративного конфлікту в Кодексі корпоративної поведінки на думку О. Осипенко є дещо спірним, оскільки розбіжність – це відсутність компромісу через розбіжності у поглядах, і це вирішується в рамках корпорації без звернення до третіх сторін. А суперечка – має більший ступінь гостроти протиріч, тобто коли учасники конфлікту виходять за рамки корпоративного компромісу, і в даному випадку сторони звертаються до третіх осіб за допомогою вирішення конфлікту (суд, правоохоронні органи...). Тому науковець стверджує,

що до корпоративних конфліктів не слід зараховувати протиріччя в межах підприємства [6].

Корпоративний конфлікт є складним поняттям і можна розуміти його як суперечку, що зароджується і розвивається всередині корпорації. Досить чітко і коротке визначення корпоративного конфлікту наводить Данельян А. А. На його думку корпоративний конфлікт – це суперечка, яка зароджується і розвивається в середині корпорації. Виходячи з цього не можна вважати корпоративним конфліктом конфліктна ситуація у відносинах між корпораціями або з державними органами. А також невдоволення власників підприємства менеджментом (їх діяльність чи бездіяльністю), а також невдоволення членів виконавчих органів, оскільки дані суперечності вирішуються за допомогою звичайних засобів акціонерної демократії.

Слід відмітити думку академіка В. М. Кудрявцева, який наголошує не на корпоративному конфлікті як такому, а на юридичному конфлікті загалом, і трактує його як будь-який конфлікт, в якому спір так чи інакше пов'язаний з правовими відносинами сторін, а тому суб'єкти конфлікту, їх мотивація, об'єкт володіють правовими ознаками, а сам конфлікт породжує певні юридичні наслідки [6].

В системі корпоративних відносин існує ключова проблема, яка полягає в конфлікті інтересів. Корпоративні конфлікти виникають завжди і на даний час корпоративна культура українського бізнесу перебуває лише на стадії становлення. Однак слід розмежовувати поняття «корпоративний конфлікт» та «конфлікт інтересів». Під поняттям «корпоративний конфлікт» розуміють як розбіжності між акціонерами (інвесторами) і менеджерами суспільства у зв'язку з порушенням прав акціонерів, які можуть привести (приводять) до позовів стосовно товариства, що контролює акціонера або керівників щодо рішень, які приймаються ним або істотної зміни у складі акціонерів. При тому, під поняттям «конфлікт інтересів» слід розуміти як ситуацію, яка має високу вірогідність виникнення корпоративного конфлікту. Іншими словами можна сказати, що конфлікт інтересів – це суперечності між благом компанії і власним інтересом. Це

проявляється у процесі, де власники не управляють своєю власністю, а можуть аналізувати стан управління лише із інформації, яку надають менеджери, або за рівнем виплачуваних дивідендів [7].

Розглядаючи різні підходи до визначення поняття «корпоративний конфлікт» слід вказати на основні критерії даного поняття (рис. 1.1.).

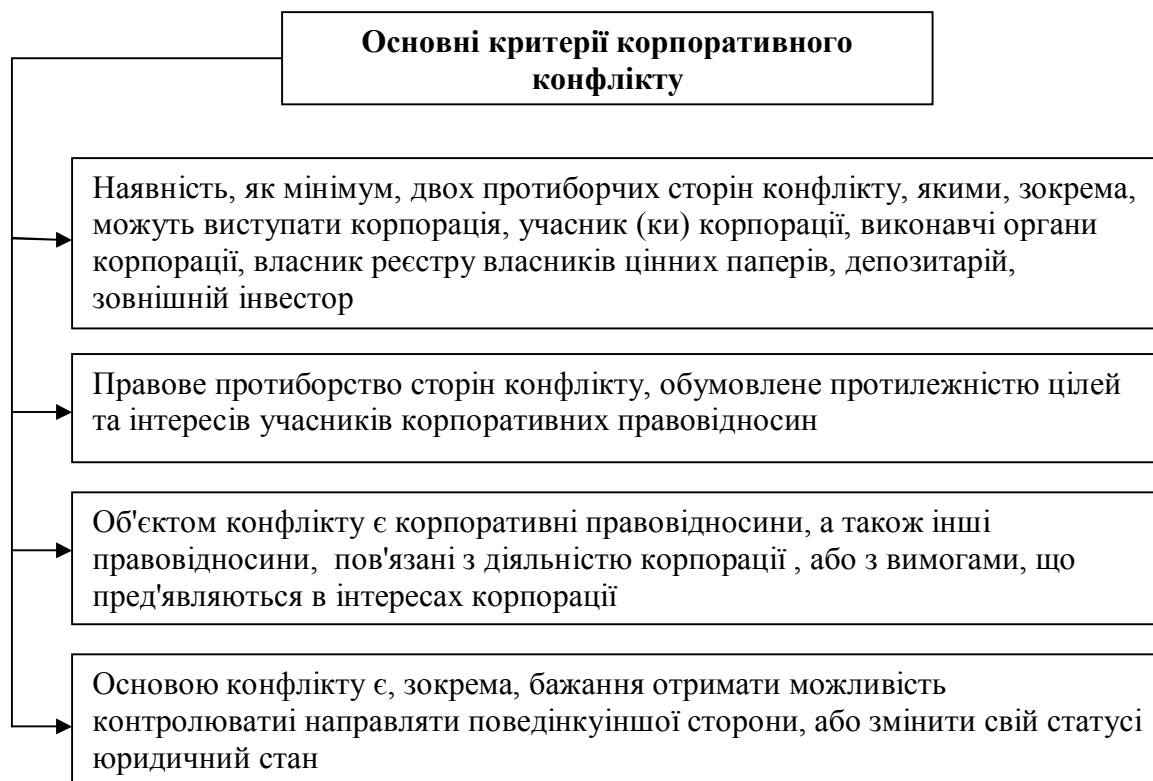

Рис. 1.1. Основні критерії корпоративного конфлікту[4]

Існує чимала кількість науковців, які вивчали проблематику корпоративних конфліктів, і які по-різному розуміли дане явище. Кожен із них по-своєму тлумачить поняття «корпоративний конфлікт» і слід враховувати кожне із тверджень, адже в усіх визначеннях лежить одна сутність і зміст даного поняття. Тобто, кожен вказує на певні «розбіжності», які в тій чи іншій мірі сприяють виникненню конфліктів.

Для прикладу, науковець Перхач Оксана Любомирівна, у своїй праці «Сутність, класифікація та причини виникнення корпоративних конфліктів» зазначає перелік науковців, що по-різному тлумачать поняття «корпоративний конфлікт» та зазначає кожне із тлумачень. Зокрема дані

визначення згруповано у три групи, які включають авторів із схожими за змістом тлумаченнями поняття «корпоративний конфлікт» (Додаток А).

Аналізуючи різноманітність тлумачень не слід звертати увагу на схвальні чи негативні аспекти даних тлумачень, а слід зосередитись на спільних та відмінних рисах. Можна сказати, що більшість авторів не розмежовують правову та соціальну природу корпоративного конфлікту. Це зумовлено тим, що науковці мають різний аспект дослідження даного поняття у своїй точці зору. Так, наприклад, аналізуючи зміст даної таблиці слід вказати на те, що автори другої групи вважають, що корпоративний конфлікт – це взагалі будь-який конфлікт, при цьому, автори третьої групи зазначають дане явище як певні процеси, які полягають у поглинанні, захопленні чи перерозподілі власності. А щодо першої групи авторів, то тут має місце таке пояснення як розбіжності, тобто кожен із авторів даної групи у своїх визначеннях схиляється до думки, що корпоративний конфлікт – це розбіжності в тих чи інших інтересах.

Виникнення конфлікту в середині корпоративних відносин так чи інакше чинить вплив на ці відносини і при цьому створює певну загрозу незалежного здійснення чи неможливості реалізації їх сторонами своїх прав. Корпоративний конфлікт вважають таким станом, в якому перебувають учасники різних корпоративних відносин та під час якого унеможливується здійснення своїх прав учасниками.

Для виявлення сутності такого поняття як «корпоративний конфлікт» запропоновано певний логічний зв'язок понять (рис. 1.2.).

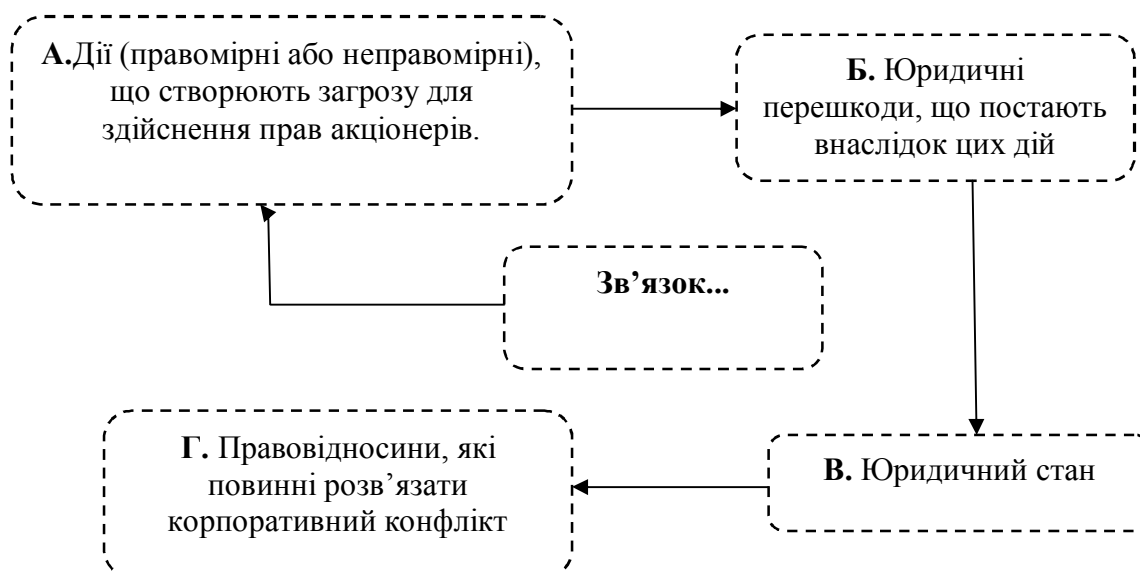

Рис. 1.2. Логічний зв'язок понять для виявлення сутності поняття «корпоративний конфлікт»

Джерело: складено автором за [1, с. 61].

Серед причин виникнення корпоративних конфліктів виділяють такі:

- недосконалість українського законодавства, що створює прогалини та системні недоліки у функціонуванні державних інститутів, таких як судова система, органи внутрішніх справ, реєстраційні органи;
- людський фактор, який може в себе включати бажання швидкої наживи та збагачення;
- втручання в економіку органів державної влади та їх посадових осіб;
- низька корпоративна культура акціонерів та керівництва, а також незнання корпоративного законодавства [8].

Характеризуючи сутність поняття корпоративних конфліктів слід звернути увагу на їх різноманітність, що викликає потребу у їх класифікації та виділенні певних критеріїв такого поділу. На сьогодні існує декілька підходів до видової системи поділу корпоративних конфліктів. В основу даних підходів закладені різні критерії. А також існує протиріччя між різними класифікуючими ознаками у тих же класифікаційних групах. Одним із підходів до класифікації корпоративних конфліктів є поділ на дві групи видів. Одну групу складають види за таким критерієм як мета, яку ставлять перед собою сторони конфлікту. До цієї групи слід віднести такі види:

1. конфлікти, які спрямовані на встановленні контролю над з боку певної групи учасників;
2. «тактичні прийоми», пов'язані з вирішенням поточних розбіжностей між учасниками корпорації під час вирішення конкретних проблем управління компанією;
3. особисті причини.

Другу групу складають види за таким критерієм як суб'єктний склад. До цієї групи відносять:

1. конфлікти між акціонерами;
2. конфлікти між акціонерами та органами управління товариством;
3. конфлікти між різними органами товариства;
4. конфлікти між інвесторами та акціонерами [1, с. 72-73].

Даний поділ конфліктів на види не є досить точним, тому слід звернути увагу на більш детальнішу класифікацію корпоративних конфліктів (рис. 1.3.).

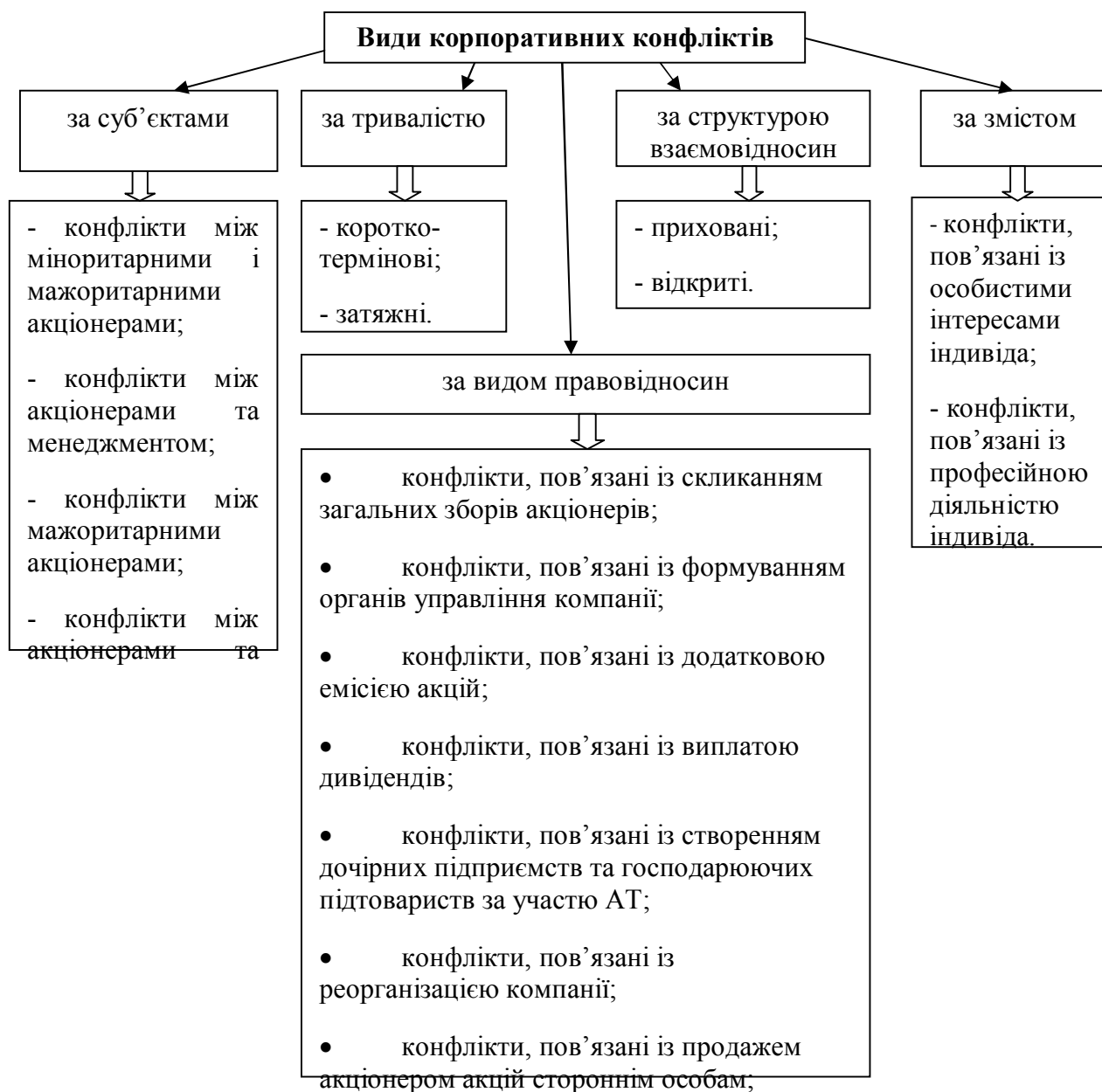

Рис. 1.3. Класифікація корпоративних конфліктів[8].

Аналіз проблем корпоративних стосунків вказує на те, що центральною проблемою є конфлікт, який пов'язаний із виплатою дивідендів. Так, було зроблено дослідження даного явища і зафіксовано, що у 2009 році до Комісії з цінних паперів та фондового ринку надіслано 3661 звернення від громадян про порушення їх прав та законних інтересів на ринку цінних паперів. У порівнянні із минулими роками ця тенденція має стійке зниження, а саме у 2005 році було зафіксовано 10055 звернень про порушення прав, у 2008 – 6315. Основними проблемами вказуються невиконання дивідендів, а також чимала кількість вказується на такі конфлікти як порушення прав на отримання інформації про діяльність акціонерного товариства, порушення прав акціонерів під час додаткового випуску акцій[7].

У рамках проведених досліджень виділяють три етапи корпоративного конфлікту: 1) початок; 2) розвиток; 3) завершення. У власне конфлікті виділяються ще два періоди: перед конфліктний і після конфліктний. Зокрема можна узагальнити дане і скласти логічну схему етапів корпоративного конфлікту (рис. 1.4.).

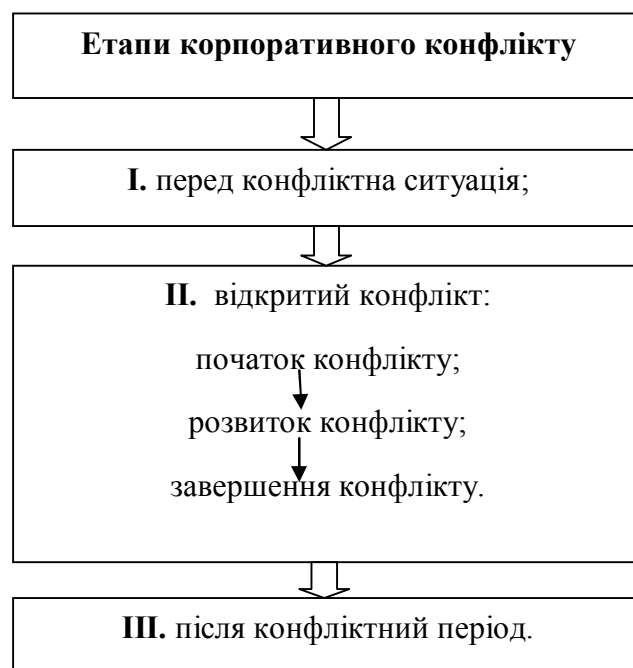

Рис. 1.4. Етапи корпоративного конфлікту

Джерело: розроблено автором за:[6].

Слід сказати, що перший етап корпоративного конфлікту передбачає певну можливість конфлікту, і ніяк не вказує на його дійсність. Щодо закінчення конфлікту, то тут має місце припинення дій усіма його учасниками.

Корпоративний конфлікт свідчить про те, що існує необхідність в захисті корпоративних прав, а тому правовідносини, що складаються у цих конфліктах повинні забезпечити відновлення корпоративних прав та інтересів. Таке явище як корпоративний конфлікт є негативним значенням, оскільки являється перешкодою у здійсненні корпоративних прав.

Будь-який конфлікт є таким явищем, яке дезорганізує корпорацію, що призводить до посилення невизначеності і часто заважає конструктивному розвитку.

А також дане явище має свої негативні наслідки, причинами яких слід виокремити наступні:

- байдужість правоохоронних органів до даної проблеми повільність суддів;
- недосконалість чинного законодавства;
- небажання власника бізнесу вкладати ресурси як у забезпечення свого контролю над бізнесом, так і в комерційну безпеку цього бізнесу [4].

Досить часто, у свідомості більшості громадян, термін «корпоративний конфлікт» асоціюється із «недружнім поглинанням», а також із «силовим захопленням підприємства». Разом з тим «недружні поглинання» є лише різновидом корпоративних конфліктів. Виходячи із класифікації корпоративних конфліктів слід звернути увагу на поглинання як вид корпоративного конфлікту. Поглинання – це конфлікти, що виникають у процесі спроби груп акціонерів (стороннього інвестора) встановити контроль над підприємством.

Корпоративний конфлікт, який виникає в системі підприємства, може перешкоджати забезпеченню його організаційно-майнової сталості, навіть у тому випадку, коли підприємство не є безпосереднім учасником конфлікту. Слід наголосити на факторах ризику підприємства, в середині якого існує корпоративний конфлікт. Основними з них є такі:

- ризик паралізації поточної діяльності або окремих сфер (блокування діяльності органів управління);
- ризик паралізації діяльності вищого управління підприємством (загальних зборів);
- ризик декапіталізації діяльності («розмивання» активів);
- ризик припинення господарської діяльності підприємства (можлива втрата контролю над управлінням підприємством).

Головним засобом, здатним захистити корпорацію від внутрішніх корпоративних конфліктів, є необхідність створення умов для стимулювання управлінської політики, спрямованої на підтримку відкритості для інвесторів.

Часто корпоративний конфлікт призводить до таких наслідків як недружнє поглинання підприємства чи вороже поглинання. Саме існування корпоративного конфлікту на підприємстві спрощує роботу рейдера, адже використовуючи порушену роботу менеджменту рейдери шукають слабкі місця на підприємстві і використовують їх в своїх цілях. Досить часто, рейдери, навмисне створюють конфлікти на підприємстві аби можливо було дістати певну інформації та здійснити задумане. Корпоративний конфлікт знижує рівень контролю над підприємством, тим самим спрощує роботу рейдерів.

1.2. Поняття та особливості рейдерства

Термін «рейдерство» походить від англійського «thereid», що означає набіг, раптовий напад. В англійських країнах рейдерами називали осіб, які входили до невеликих мобільних озброєних угруповань, що пересуваються, вчиняючи напади. А також рейдерами називали морських піратів. Згодом значення слова «рейд» набуло дещо ширшого значення та визначається як несподівана атака невеликими військовими силами; дії, спрямовані на знищення конкурента, на захоплення контролю над підприємством через придбання більшої частини акцій певного підприємства; та інші значення.

Багато вчених вважають, що виникнення рейдерства зумовив розвиток корпоративних відносин. Так, наприклад, один із відомих дослідників, вивчаючи питання рейдерства зазначив «...рейдерство з'явилося на світ разом з акціями, коли виникла можливість поглинання компанії за межами волі її власника»[4].

В Українській науковій літературі термін «рейдерство» трактується по-різному, тобто кожен з дослідників, який вивчав питання рейдерства дає своє тлумачення даного терміну. Це зумовлено тим, що на законодавчому рівні тлумачення поняття «рейдерство» відсутнє. Більшість визначень поняття «рейдерство» мають спільні ознаки при трактуванні, однак існують і відмінності. Так, більшість вчених вважають, що рейдерство – це захоплення підприємств. Існує думка, що рейдерство – це дружні або недружні поглинання, а інколи й злиття.

Для визначення поняття «рейдерство» слід застосовувати зарубіжний досвід. Прикладом цього, при визначенні даного поняття, слід розглянути західноєвропейську практику, де вбачається таке визначення: «рейдерство – це звичайне й абсолютно законне придбання підприємства без згоди фактичного власника менеджменту, а також силове захоплення з метою зміни власника». Аналізуючи дане визначення можна виокремити законне та незаконне рейдерство. Законним є заволодіння майном, бізнесом, що здійснюється цілком законними методами. Такими методами можуть бути: скупка акцій або часток у статутному фонді підприємства, проведення додаткової емісії акцій, скупка боргів підприємства, що поглинається для формування конкурсної маси з метою ініціації справи про банкрутство підприємства, реприватизація.

Існує думка, що таке поглинання в певних випадках корисне для національної економіки. Це пояснюється тим, що поглинання усуває неефективний менеджмент з ринку і дає слабким, неефективним підприємствам, так би мовити, нове життя. Незаконним рейдерством визначається як заволодіння майном і бізнесом за допомогою методів, які суперечать чинному законодавству [4].

На рисунку 2.1 подано види поглинань, які виділяє О. Беліков у своїх працях. Рейдерство являється недружнім поглинанням і способи такого поглинання ґрунтуються на використанні чинного законодавства (рис. 1.5).

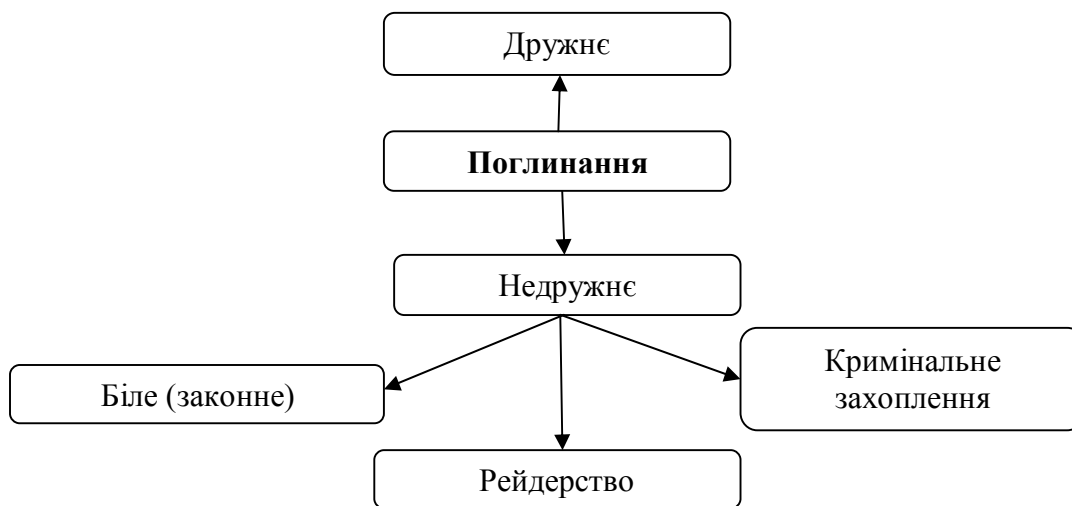

Рис. 1.5. Види поглинання підприємства[4].

Як показує рисунок, існує три види недружнього поглинання, тому слід вказати методи, які використовують при кожному із поданих видів поглинання. Технології білого поглинання ґрунтуються на використанні легальних методів, рейдерство – технології поглинання ґрунтуються на використанні псевдо легальних методів, що створює враження законності дій. Технології поглинання кримінального захоплення ґрунтуються на використанні нелегальних методів.

О. В. Черевко подає трактування поняття «рейдерства» в такому розумінні: «це протиправний, незаконний перерозподіл власності». Дослідник зазначає, що навіть цілком законна операція стосовно поглинання активів підприємства, стає рейдерським актом, якщо хоча б на одному із етапів його здійснення застосовуються незаконні методи [23].

Дещо ширше трактування поняття «рейдерство» подає Б. Грек, а саме: «рейдерство – це недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в

юридичному і фізичному розумінні, з використанням корумпованості чиновників або із застосуванням сили»[14].

Існує думка й про те, що рейдерство являється злочинною діяльністю. Так вважають посадовці прокуратури, які визначають рейдерство як злочинну діяльність, а окрема рейдерська атака являється злочином або сукупністю злочинів. Так, прокурор Автономної республіки Крим В. Шемчук характеризує рейдерство як злочинну діяльність злочинних угруповань із привласненням чужого майна шляхом шахрайства. При цьому, вказує на те, що такі шахрайські дії проводяться з використанням неправосудних чи сфальсифікованих судових рішень, а також за участі корумпованих чиновників. Однак слід зазначити, що таке твердження є поза контекстом корпоративних відносин. Іншими словами можна сказати, що за визначенням В. Шемчука рейдерство являється завжди незаконним загарбанням, але не обов'язково поглинанням.

Інша група науковців вважають, що рейдерство – не завжди злочин. Деякі науковці розмежовують поняття «рейдерство» та «недружнє поглинання» і вказують на їхню спільну мету, але використання при цьому різних інструментів. Прикладом цього є думка І.Костіна, який вказує, що рейдерство – це, перш за все порушення закону на будь-якій стадії отримання контролю над підприємством, тоді як недружнє поглинання – це використання законних засобів при отриманні контролю над підприємством. Тобто на думку І. Костіна рейдерство являється завжди правопорушенням або низкою правопорушень у сфері корпоративних відносин, але це не обов'язково злочин.

Деякі дослідники визначають рейдерство як цілеспрямовану зміну права власності на підприємницькі активи за допомогою неправосудних судових рішень та адміністративних рішень із використанням психологічного та силового тиску[18].

Т. Бабич, при вивченні питань рейдерства в Україні, дає тлумачення суб'єктам здійснення таких атак, тобто рейдерів. Вона визначає, що рейдери – це команда висококваліфікованих спеціалістів із захоплення фірм або із

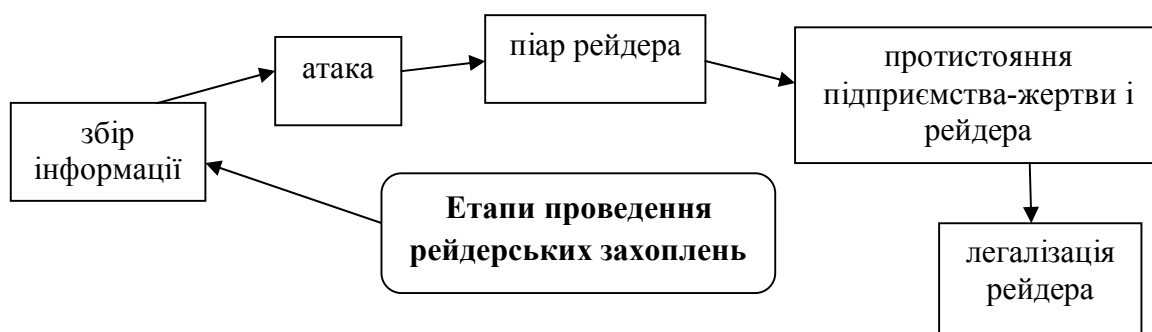
перехоплення управління за допомогою навмисне розіграного бізнес-конфлікту. В сьогоденні поділяють рейдерів на «білих» і «чорних». «Білими» рейдерами визначаються ті, які діють методом корпоративного шантажу в межах чинного законодавства. Такий вид рейдерів частіше за все трапляється в країнах з розвинутою економікою та високою бізнес-культурою, а в Україні вони трапляються рідко. «Чорні» рейдери є такими, які використовують кримінальні методи для отримання результату (підробка документів, підкуп силових структур, чиновників, суддів, фізичне усунення осіб) [1].

Рейдерами можуть бути:

- окремі особи, які використовують корумпованість певних структур;
- спеціальні форми або групи людей, які об'єдналися з певною метою;
- галузеві холдинги, які прагнуть усунення конкурентів шляхом їх поглинання;
- великі холдинги й фінансово-промислові групи, які скуповують бізнес, земельні ділянки, все цінне для збільшення своїх активів;
- несумлінні керівники, які мають доступ до важливих документів підприємства;
- партнери по бізнесу або дрібні акціонери.

Рейдерами також можуть бути інші суб'єкти, які відповідно до поставленої мети здійснюють рейдерські атаки [9].

До рейдерських атак рейдери ретельно готуються і для здійснення таких дій характерні певні етапи. Однак існує множинність думок науковців, щодо поділу таких етапів. Так, Т. Бабич виділяє 8 етапів здійснення рейдерського захоплення (рис. 1.6.).

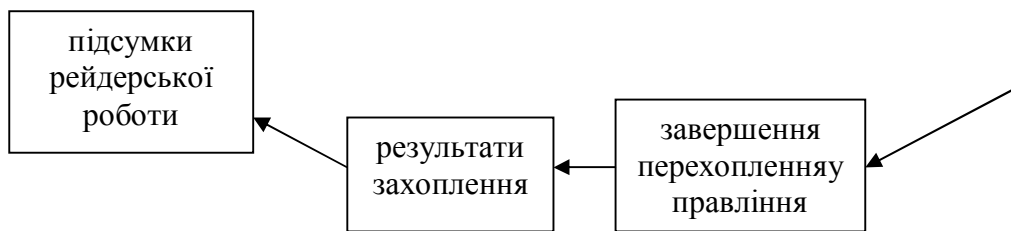

Рис. 1.6. Етапи проведення рейдерських захоплень[1]

Як показує рисунок 2.2 першим етапом здійснення рейдерського захоплення є збір інформації. Даний етап є підготовчим та найважливішим. Рейдер збирає інформацію про підприємство, оцінює його рентабельність та фінансову привабливість, а також перевіряє можливість протистояння захопленню.

Другим етапом є атака – розробляється для кожного підприємства індивідуально із врахуванням усіх особливостей даного підприємства, яке захоплюється.

Наступним етапом являється піар рейдера. Це проявляється в тому, що рейдери вдаються до інтриг для досягнення своїх цілей. Такими інтригами для прикладу можна назвати маніпулювання громадською думкою, змови та інші.

Четвертим етапом є протистояння між рейдерами та підприємством-жертвою. Дане протистояння полягає в тому, що керівники підприємства та рейдери намагаються продемонструвати підконтрольну їм кредиторську заборгованість підприємства і отримати рішення, яке блокує виконання здійснення угод з активами підприємства.

На етапі легалізації рейдера здійснюється створення паралельного органу управління, який повинен максимально дотримуватись усіх формальних процедур та чинного законодавства. Проводяться позачергові збори акціонерів та переобрання директорів.

Етап завершення перехоплення управління полягає у тому, що паралельний орган управління фактично бере контроль над підприємством-жертвою.

Результати захоплення полягають в їх оцінці, тобто якщо така операція пройшла успішно, то рейдери вдаються до здійснення подальших поставлених завдань.

Останнім етапом у даній схемі здійснення рейдерських атак є підсумки рейдерської роботи. Даний етап полягає в підсумках своєї роботи самими рейдерами, оцінюється загальна собівартість рейдерської атаки, підсумовуються витрати на здійснення певних дій та інше [1].

Для аналізу множинності думок щодо кількості етапів здійснення рейдерських захоплень слід вказати на думку Ю. Біляка. Науковець визначає, що сучасні рейдерські захоплення – це ретельно сплановані операції, що включають в себе певний набір технологій. Рейдери реалізують свої задуми, придивляючись, де стабільні прибутки, де потужні підприємства та шукають слабкі місця, щоб нанести удар [3].

Ю. Біляк зазначає, що підготовка і проведення рейдерських захоплень у більшості випадків проходять 5 етапів (рис. 1.7.).

Рис. 1.7. Етапи проведення рейдерських захоплень[3]

Як бачимо із рисунку 1.3, Ю. Біляк подає дещо спрощену систему етапів здійснення рейдерського захоплення. Однак рейдерські атаки здійснюються без обов'язковості кожного із поданих етапів. Можливі випадки, коли етапи здійснення захоплення зводяться, наприклад, до трьох етапів.

При вивченні питань рейдерства науковці виділяють певні види рейдерства. Прикладом можна вказати думку О. Пащенко, який виділяє «біле рейдерство», «сіре рейдерство» та «чорне рейдерство». «Біле рейдерство», за його трактуванням, має місце тоді, коли рейдери діють виключно за законом, використовуючи при цьому недосконалість законодавства, організовують скуповування акцій. «Сіре рейдерство» має місце тоді, коли відбувається коливання на межі закону, однак, як правило, цю межу рейдери часто переходять. «Чорне рейдерство» відбувається за підтримки корумпованих чиновників, представників правоохоронних органів, судів і відбувається силовий захват. Також О. Пащенко визначає спільну рису «сірого рейдерства» та «чорного рейдерства», яка полягає в тому, що реалізація таких схем потребує силового захвату, яке забезпечується відповідними технічними чи юридичними заходами.

Такого ж поділу дотримується С. Сімаков, однак він визначає дещо інші визначення кожного із видів. Так, «біле рейдерство» передбачає силові захвати, однак без виходу за межі закону в цілому. «Сіре рейдерство», на його думку, має сумнівні засоби, а «чорне рейдерство» передбачає пряме порушення закону [18].

Дещо іншої думки щодо поділу рейдерства на види притримується Н. Гуторова, яка виділяє лише два види:

– «біле рейдерство» – коли за допомогою висококваліфікованих юристів використовуються прогалини та суперечності чинного законодавства, зокрема недосконалість законодавства про акціонерні товариства.

– «чорне рейдерство» – протиправні способи захоплення підприємств, коли використовуються шантаж, підкуп, надання та оприлюднення завідомо неправдивої інформації [4].

Можна сказати, що основана проблема таких різних поглядів на класифікацію полягає в тому, що відсутній чіткий критерій для розмежування «сірого» та «чорного» рейдерства.

Основними негативними наслідками рейдерства можна виділити такі:

– зниження інвестиційної привабливості України;

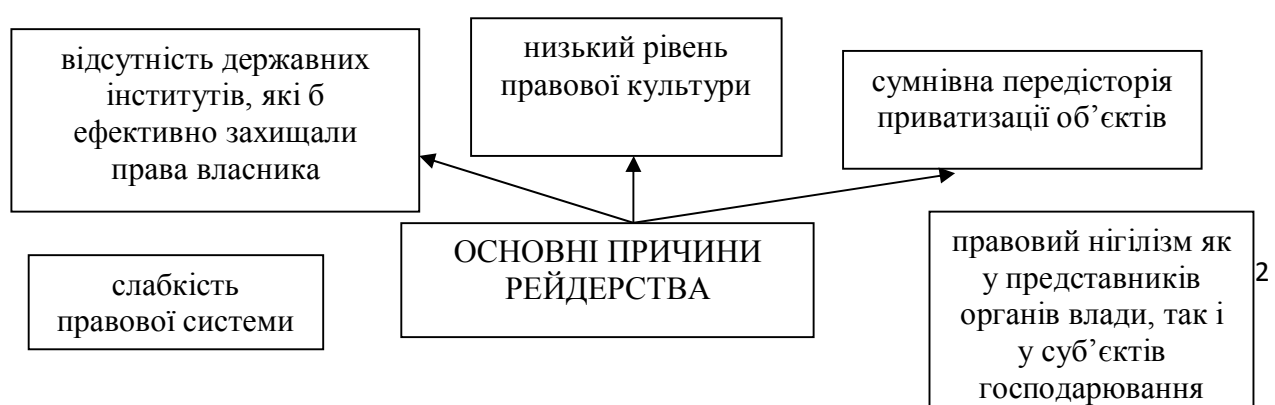
- погіршення підприємницького клімату;
- детабілізація роботи вітчизняних підприємств;
- втрата великої кількості робочих місць.

До особливостей рейдерських атак на вітчизняному ринку можна віднести такі: протиправний характер дій з використанням насильства та кримінальних методів; втрата контролю над підприємством або майном поза волею власника; використання судових рішень, які часто виносяться без достатніх підстав; нагле та несподіване здійснення захоплення [11].

Поряд із «рейдерством» застосовують таке поняття як «рейдерська атака», яка розуміється як здійснення певних заходів і дій для досягнення поставленої мети. Однак, під даним поняттям розуміють типові злочини, такі як: викрадення, привласнення, вимагання різного роду документів, штампів, печаток, підробка документів, шахрайство та зловживання службовим становищем, тощо. Тобто не завжди рейдерська атака розуміється як дії з поглинання підприємства чи привласнення акцій певного підприємства [10].

Існує ряд причин, які зумовлюють виникнення в Україні такого явища як «рейдерство». Однією з таких причин можна назвати недосконалість законодавства, тобто прогалини в законодавстві, які використовує рейдер при здійсненні рейдерських атак. Кожен з науковців у своїх працях по-різному визначають причини виникнення такого явища, і кожен наводить різну кількість таких причин. Визначити точний перелік причин виникнення рейдерства не можливо, адже відбуваються постійні зміни в країні, що зумовлює зміну тенденцій причин рейдерства.

Щодо основних причин рейдерства, то слід вказати на ті, які визначає З. Варналій. У своїх наукових працях вчений виокремлює сім основних причин (рис. 1.8.).

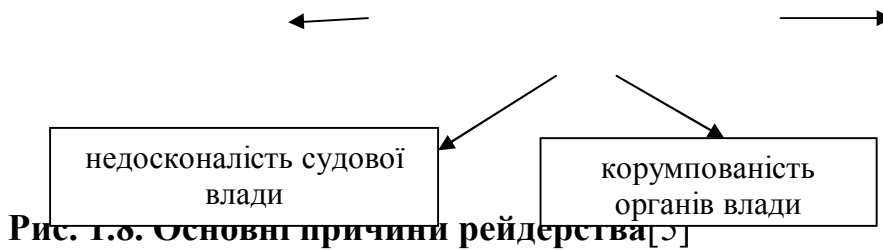

Рис. 1.8. Основні причини рейдерства [9]

Науковець наводить перелік причин рейдерства, однак вказує, що даний перелік не є вичерпним, тобто він визначив лише основні з причин, а поряд існує ще ряд інших. Ще однією із причин науковець виділяє бажання встановлення монопольного становища на певному ринку, при цьому в основному замовниками рейдерського захоплення є конкуренти [9].

Отже, існує множинність визначень поняття «рейдерства», оскільки при вивченні питань даного явища в Україні, науковці розуміють і трактують його дещо по-різному. Однак спільні ознаки таких діянь у працях різних науковців існують. Основною метою рейдерських атак є заволодіння великими фірмами, захоплення чужого бізнесу, встановлення контролю над суб'єктами господарювання, і з цим твердженням погоджуються більшість науковців.

Також слід наголосити на тому, що існує множинність причин, які зумовлюють виникнення такого явища. І, головною причиною виникнення рейдерства в сучасних умовах економічного розвитку держави є корупція, а саме корупційні діяння органів влади, що досить часто співпрацюють із рейдерами та допомагають їм у здійсненні таких протиправних діянь.

1.3. Історичні передумови виникнення та розвитку рейдерства в Україні.

Термін «рейдерство» введено до ділового спілкування на межі XIX-XX ст. ст. Однак історія такого явища нараховує не одне століття. Вперше дане поняття виникло у Великій Британії, і розумілось як набіги морських суден, які виконували бойові завдання, а також захоплення торговельних кораблів інших країн. В якості кримінального злочину рейдерство проявилось в період появи

акцій, коли появилася можливість поглинання компанії проти волі її власника[3, с.9].

Виникнення рейдерства в Україні бере свій початок з 90-х років, коли відбувся перехід до ринкової економіки. А також виникнення такого явища пов'язане із появою значних прогалів у законодавстві та корумпованістю органів державної влади. Протягом останніх років рейдерство набуло широких масштабів. Це пояснюється двома об'єктивними причинами. Першою причиною є визнання України країною з ринковою економікою, де процес інтеграції економіки до світової передбачає недооцінку активів українських компаній. Другою причиною можна назвати виключно внутрішній характер. Тут мається на увазі такі події як: вибори Президента, революції, різного роду реформи. Такі події в країні сприяють формуванню кількох сфер впливу [5].

Розглядаючи розвиток рейдерства в Україні слід вказати на те, що це питання є дискусійним, оскільки існує множинність думок щодо її періодизації. Так, Носова О. В. у своїй праці визначає сім етапів так званого становлення рейдерства в Україні. Першим етапом є перехід до промислової приватизації і прихід до влади в економіці країни фінансової олігархії. Даний етап охоплює 1988-1991 роки. Другий етап – 1992-1993 роки – ваучерна приватизація. На цьому етапі спостерігається масове акціонування промислових підприємств у формі публічних компаній, а також прагнення організованої злочинності взяти під контроль промисловість країни. Третій етап (1993-1995 рр.) – боротьба за контроль над фінансовими потоками підприємств. Четвертим етапом є період з 1995 року по 1997 рік. На даному етапі здійснюються такі схеми захоплень як: зміна директорів, втягнення правоохоронних органів в корпоративні конфлікти, невивплата заробітних плат працівникам, що в подальшому призводить до примусу його продавати акції. П'ятий етап охоплює 1998-2002 роки і характеризується впровадженням в рейдерські захоплення різного роду маніпуляцій: введення інформаційних війн для забезпечення рейдерських захоплень власності, перехоплення кредиторської заборгованості одного суб'єкта у іншого, масового скуповування промисловцями в комерційних банків пакетів акцій підприємств,

які дістались їм після приватизації. Шостий етап – 2003-2005 роки – зміни в законодавстві для захисту прав міноритарних акціонерів. Сьомий етап бере початок з 2006 року і триває до сьогодні. На даному етапі остаточно склалось рейдерство, як вид бізнесу, що спеціалізується винятково на захопленні підприємств і перепродажу його в подальшому новим власникам [4, с. 344-345].

Також слід вказати наукові погляди А.А. Дорощук та М. В. Трибуха, які в своїй праці досліджують історію виникнення рейдерства, як одного з інструментів перерозподілу власності в Україні та виділяють сім етапів.

Перший етап (1989-1993рр.) – рекет (примусове стягування з підприємця постійної плати за послуги з охорони, інколи справді наданої такої послуги).

Другий етап (з 1992 року) – приватизація (переведення державної власності у власність директора підприємства).

Третій етап (з 1996 року) – банкрутство (доведення до банкрутства з подальшим викупом).

Четвертий етап (з 2004 року) – схема оскарження приватизації (зміна власника приватизованого підприємства).

П'ятий етап (з 2004 року) – власне рейдерство (зміна власника шляхом недружнього поглинання).

Шостий етап (з 2008 року) – глобальна світова криза(послаблення підприємств за рахунок девальвації національної валюти та вимивання оборотних коштів з подальшим їх виходом з ринку або поглинанням більш крупним ринковим оператором).

Сьомий етап (з 2010 року) – нова хвиля перерозподілу влади [2, с. 171].

На думку С. Москаленко історію українського рейдерства можна умовно поділити на два етапи. Перший охоплює проміжок часу від початку 90-х років допочатку 2000-х і характеризується тінізацією та криміналізацією економіки. Саме в цей період зростає корупція в органах державної влади, а законодавство на рівні абсолютної невідповідності, здійснюються відкрито протиправні захоплення підприємств, і досить часто використовуються силові методи захоплення. Другий етап – початок 2000-х років і донині. В цей період для

захоплень підприємств використовуються як законні, так і не законні методи, а також здійснюється діяльність з протидії такому негативному явищу [5].

М. А. Колесник у своїй праці «Рейдерство в Україні: загальна характеристика та основні тенденції розвитку» досліджує основні стадії виникнення та розвитку рейдерства в Україні. Науковець виділяє чотири основні стадії (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1

Стадії виникнення та розвитку рейдерства в Україні

Стадія	Роки
Стадія створення передумов для виникнення інституту рейдерства	1991- 1998
Стадія зародження рейдерства в Україні	1999-2002
Стадії масового поширення рейдрства	2003-2005
Стадія пошуку та реалізації принципово нових форм рейдерських атак	Із 2007

Джерело: розроблено автором на основі:[6].

Аналізуючи стадії становлення і розвитку рейдерства в Україні слід вказати на те, що з моменту виникнення такого явища воно знаходиться у безперервному розвитку. У зв'язку із зміною політичних та соціально-економічних умов здійснюється пошук рейдерами більш дієвих форм здійснення рейдерських захоплень.

На сьогодні рейдери – це ціла група із власним досить великим адміністративним ресурсом у законодавчій, виконавчій та судовій владі.

Дослідники даного явища в Україні звертають увагу на досить узагальнені причини його виникнення та розвитку, однак слід при цьому приділити увагу дещо специфічним причинам у національному вимірі. З огляду на множинність поглядів щодо причин виникнення та розвитку рейдерства доцільно їх дещо систематизувати. У своїй праці науковець Дарина Кушерець виділяє дві концепції, за якими проводить систематизацію причин виникнення та поширення

рейдерства в Україні. Зокрема виділено концепцію домінуючого фактору та концепцію комплексу факторів.

До концепції домінуючого фактору належать позиції, відповідно до яких основною причиною рейдерства в Україні є правова необізнаність власників підприємства. Також група авторів вказує на такий домінуючий фактор як корумпованість суддів та державних службовців, і здійснюється така діяльність за їх безпосередньою участю.

Щодо концепції комплексу факторів, то тут існує множинність юридичних факторів. Зокрема слід виділити точку зору З. Варналія та І. Мазура, які стверджують, що основними чинниками рейдерства в Україні є: слабкість правової системи; недосконалість судової влади; корумпованість органів державної влади; низький рівень правової культури [7].

В Аналітичній довідці, яка підготовлена до комітетських слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, викладені причини рейдерства, що можна віднести до концепції комплексу юридичних факторів виникнення та розвитку даного явища. Зокрема виділено:

- корумпованість органів влади та управління;
- брак політичної волі, спрямованої на ефективну протидію корупції та рейдерству;
- недосконалість законодавства, особливо у сфері корпоративних відносин;
- слабкість правової системи, відсутність державних інститутів, які б ефективно захищали права власника;
- недосконалість судової влади, використання судових актів як засобів для рейдерських нападів [8, С. 65].

Існують різні підходи щодо визначення причин виникнення рейдерства в Україні, і кожне із тверджень має право на існування. Це пояснюється тим, що

кожна думка відображає з різних сторін дане явище. Рейдерство обумовлене рядом причин, які мають домінуюче становище у певних період часу [7].

На даний час в Україні досить нестабільна ситуація як політична, так і економічна, а тому слід вказати на існування ряду причин розвитку рейдерства саме на цей період, який переживає країна. Серед таких причин слід виділити наступні: корумпованість влади (незважаючи на різного роду реформи та боротьбу із цим негативним явищем, корупція все ж таки існує в країні, а інколи і самі державні службовці є замовниками рейдерських атак); низький рівень правової культури підприємців (певні порушення у діяльності товариства призводять до невдоволеності міноритарних акціонерів та виникнення корпоративних конфліктів, що так потрібні рейдеру для здійснення своєї діяльності); слабкість правової системи.

Висновки до розділу1

Виникнення конфлікту в середині корпоративних відносин так чи інакше чинить вплив на ці відносини і при цьому створює певну загрозу незалежного здійснення чи неможливості реалізації їх сторонами своїх прав. Корпоративний конфлікт вважають таким станом, в якому перебувають учасники різних корпоративних відносин та під час якого унеможлиблюється здійснення своїх прав учасниками.

В Українській науковій літературі термін «рейдерство» трактується по-різному, тобто кожен з дослідників, який вивчав питання рейдерства дає своє тлумачення даного терміну. Це зумовлено тим, що на законодавчому рівні тлумачення поняття «рейдерство» відсутнє. Більшість визначень поняття «рейдерство» мають спільні ознаки при трактуванні, однак існують і відмінності. Так, більшість вчених вважають, що рейдерство – це захоплення підприємств. Існує думка, що рейдерство – це дружні або недружні поглинання, а інколи й злиття.

Виділяють три види рейдерства: «біле», «сіре» і «чорне». «Біле» полягає у застосуванні недосконалості законодавства. «Сіре» полягає у застосуванні як

законних, так і незаконних методів здійснення таких діянь. «Чорне»– використання протиправних, заборонених методів і прийомів (силових захватів).

Термін «рейдерство» введено до ділового спілкування на межі XIX-XX ст. ст. Виникнення рейдерства в Україні бере свій початок з 90-х років, коли відбувся перехід до ринкової економіки. А також виникнення такого явища пов'язане із появою значних прогалин у законодавстві та корумпованістю органів державної влади. Протягом останніх років рейдерство набуло широких масштабів.

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз поточного стану рейдерства в Україні

Дослідити реальний стан рейдерства в Україні на сьогоднішній день досить складно, оскільки офіційна статистика не ведеться, а для аналізу певних аспектів можливе звернення до засобів масової інформації.

Щорічно в Україні фіксується в середньому понад 35-40 тисяч рейдерських атак, в результаті яких руйнуються стратегічні підприємства, банкрутують ефективні підприємства. Тиск рейдерів на бізнес віднімає в країні 1-2 % економічного зростання щорічно.

Найбільш привабливими для поглинань в Україні є промисловість, споживчі товари, фінансовий сектор, енергетика, сільське господарство, телекомунікації. Саме в цих секторах спостерігається найбільша активність рейдерських операцій. Черговий період активізації рейдерства припадає на 2011 рік. За даними PricewaterhouseCoopers, наведеними у дослідженні «Усесвітній огляд економічних злочинів» за 2011 рік, незаконне привласнення майна стало найпоширенішою формою економічних злочинів в Україні. У порівнянні із 2009 роком, де рівень рейдерства становив 59%, у 2011 році рівень рейдерства зріс на 14% і становив уже 73% рейдерських атак [29].

З початку 2016 року було знищено близько 2 тисяч сільськогосподарських підприємств. Найбільше захоплень у цьому році відбулося в Хмельницькій (рейдерським атакам скорилися близько 200 фермерських господарств), Волинській, Кіровоградській та Дніпропетровській областях.

Розглядаючи та аналізуючи рейдерство слід звернути увагу на дослідження такого явища по різних регіонах України. Найбільш привабливими для рейдерів є підприємства Центральної частини (де зафіксовано 21 випадок рейдерська атака) та Південно-Східної частини країни (де прослідковувалось від 11 до 19 випадків

рейдерських атак). В Західному регіоні значно низчий рівень рейдерства, адже зафіксовано лише 7 випадків рейдерських захоплень (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Регіональний аналіз рейдерських атак за 2015 рік[12]

Із даних рисунка 1.1 видно, що за січень – лютий 2015 року, в Україні зафіксовано 68 випадків рейдерських атак.

Західний регіон (Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Рівненська, Волинська, Закарпатська, Чернівецька, Хмельницька області) найменше потерпають від рейдерських атак. Це пояснюється тим, що на даній території знаходиться досить мало фінансово потужних підприємств.

Центральний регіон (м. Київ, Київська, Житомирська, Чернігівська, Сумська, Вінницька, Полтавська, Черкаська та Кіровоградська області) мають найбільший показник, враховуючи те, що на даній частині території країни розташовані найбільш привабливі промислові об'єкти для рейдера. А також, в даній ситуації важливу роль відіграє такий чинник як суттєві зміни у місцевій владі.

Прослідковується чимала кількість рейдерських атак у Південно-Східній частині країни. Зона проведення Антитерористичної операції і сусідні області перебувають під постійною загрозою атак на привабливі об'єкти. Адже у Східній частині розташовані напевно найбільш фінансово вигідні підприємства для рейдерів.

Окремо слід відзначити Автономну Республіку Крим, де за два місяці зафіксовано 10 випадків рейдерських атак. На даній території наявні чисельні спроби та плани законодавчо оформленої передачі прав власності від українських власників до тих, що належать до окупаційної влади Криму.

В інформаційному просторі існує високий рівень даних про рейдерство, однак без певних деталізацій інформацій щодо фактів посягання (рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Інформаційний резонанс теми рейдерства [12]

Як показує рисунок 2.2. за два місяці 2015 року загальна кількість повідомлень склала 2523 повідомлень. З них 1169 повідомлень про конкретні об'єкти власності на які здійснювалась рейдерська атака. Якщо не враховувати повтори та виокремити кількість об'єктів рейдерства, то кількість об'єктів власності на тиждень складають 13-24. Це є надто високим показником як для країни, що прагне наблизитись до європейських стандартів економічної діяльності.

Аналізуючи рейдерські атаки виявлено 5 найбільш цинічних за період січень – лютий 2015 (рис. 2.3).

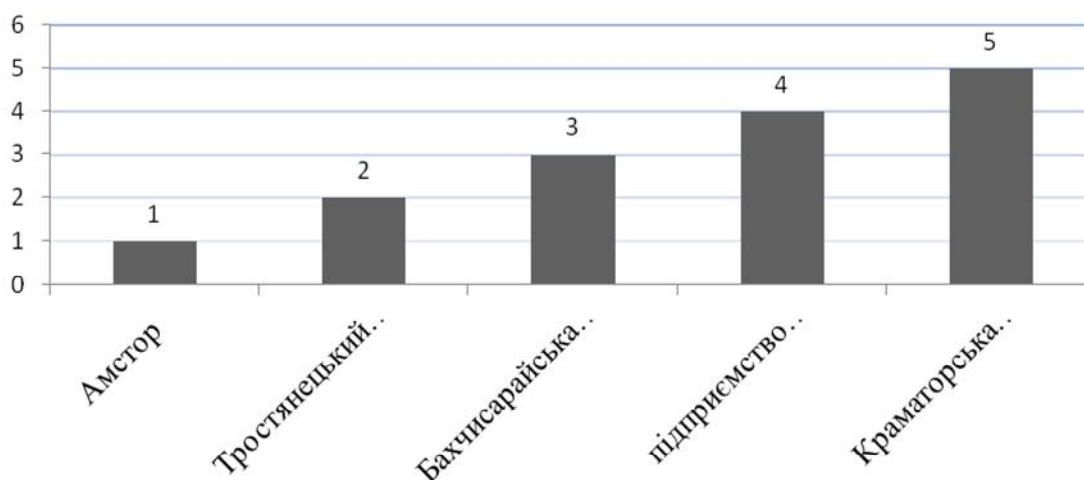

Рис. 2.3. Топ-5 рейдерських атак[12]

Як видно з рисунку 2.2 найбільш цинічних рейдерських атак, на першому місці знаходиться АМСТОР. Захват даного підприємства призвів до негативних наслідків. Результатами таких діянь є те, що сотні людей залишились без роботи, а раніше прибуткове підприємство стало втрачати щоденно прибутки у мільйони гривень.

На другому місці знаходиться Тростянецький елеватор, який потерпів значних збитків, адже атака здійснювалась силовими методами. При захопленні були поранені працівники підприємства.

Третю позицію займає Бахчисарайська Райспоживспілка, яка зазнала великого тиску з боку окупаційної влади. Адже відбулося силове захоплення компанії із протистоянням пайовиків даного товариства. Дані дії здійснювались жорсткими методами та в інтересах нової влади.

Перед останнє місце посіло підприємство «Мединський», яке не одноразово потерпало від рейдерських атак, однак, зважаючи на недоліки законодавства не вдалося притягнути до відповідальності винних осіб, що призвело до чергової

атаки. Остання атака проводилась із використанням бойових гранат, був підпал підприємства.

Останнє місце в п'ятірці займає Краматорська металобаза, яка потерпіла також силового захвату із використанням зброї.

Зазначені підприємства потерпають від рейдерських атак через нестабільну ситуацію в Україні, зміну влади, територіальні розподіли країни, влада не реагує на такі випадки та не робить хоча б якісь спроби аби запобігти таким протиправним діянням [12].

Проводячи аналіз стану рейдерства в Україні слід врахувати сфери діяльності підприємств, які найбільше потерпають від рейдерства. Адже рейдери, при здійсненні певних заходів для захоплення підприємства використовує, так би мовити, попередні заходи (підготовчі). Тобто, мається на увазі рейдер оцінює стан підприємства, його становище на ринку, можливі перспективи та інше.

Відповідно до відомостей засобів масової інформації, у 2015 році виділено три сфери діяльності, які найбільш зацікавлюють рейдерів. Адже не кожна сфера діяльності є прибутковою і фінансово вигідною, особливо для рейдерів. Досліджуючи питання рейдерства за відсутності основних даних стану даного явища в Україні, дослідники можуть лише припускати певні тенденції подальшого розвитку протиправних діянь рейдерів на майбутнє.

Таким чином виокремимо такі сфери діяльності підприємств, які можуть зазнати значних втрат від рейдерських атак (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Найбільш привабливі сфери діяльності для рейдерів[12]

Характеризуючи паливно-енергетичну сферу слід відмітити, що атаки здійснюються шляхом захоплення шахт в зоні Антитерористичної операції. Існують інформаційні повідомлення про те, що існують загрози захоплення певних об'єктів із використанням силових методів впливу на даній території.

Досліджуючи ситуації, що склались в хлібній промисловості слід наголосити на тому, що планується рейдерська атака на дану стратегічно важливу галузь з боку «російських» рейдерів. Мова йде саме про Сумські та Житомирські підприємства.

Лотерейний бізнес може зазнати рейдерського захвату з боку можновладців, адже це на даний час досить широко розповсюджується і обговорюється певне коло осіб, які планують захоплення цього високодохідного бізнесу [12].

Аналізуючи поточний стан рейдерства в Україні слід вказати на кількість груп, які займаються недружніми поглинаннями. На сьогодні в Україні функціонує близько 40 спеціально підготовлених рейдерських груп, які займаються проведенням захоплення. Дані групи можуть мати будь-яку організаційну форму, їх штат може складатися з кількох чоловік, які здійснюють різні функції за окремим напрямом: збір інформації, аналіз даної інформації, реалізація проєкту та інші.

За результатами проведеного експертного опитування, Центр дослідження корпоративних відносин назвав 7 найбільших рейдерських груп (рис. 2.5).

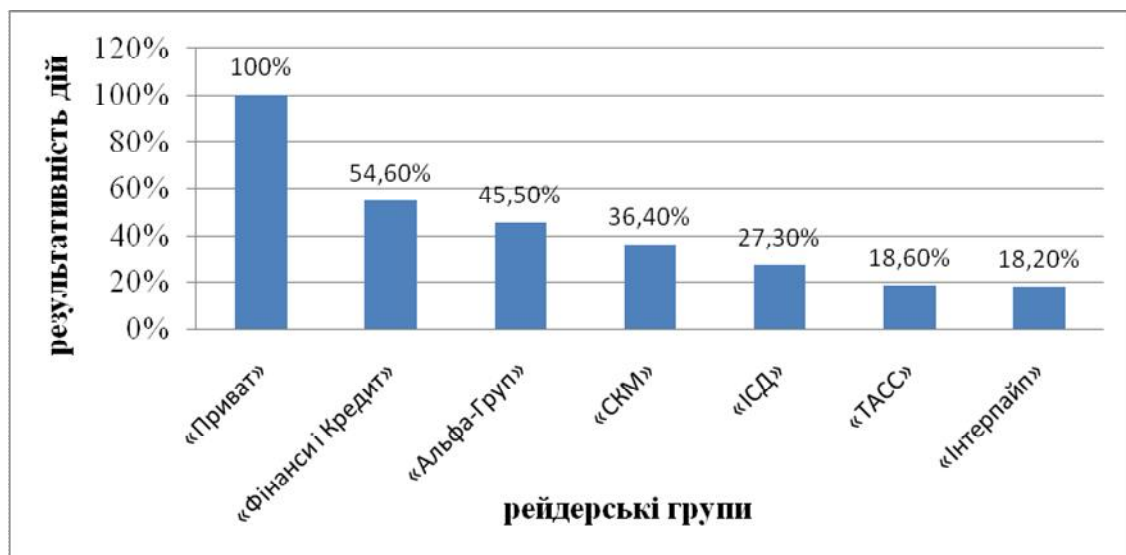

Рис. 2.5. Топ-7 найбільший рейдерських груп

Джерело: складено автором за [3].

На основі даних рис. 2.4 можна зробити висновок, що група «Приват» є лідером серед рейдерських груп і результативність дій такої групи складає 80 – 90%.

Згідно з Міжнародним індексом прав власності (InternationalPropertyRightsIndex) за 2011 рік, Україна зайняла 117 позицію із 129 країн, що вказує на надзвичайно високий ступінь незахищеності прав власників у державі. Показники щодо індексу прав власності, відповідно до InternationalPropertyRightsIndex визначають за десятибальною шкалою. Слід вказати на дані показники за 2011 рік, які порівнюються із 2010 роком (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Показники України щодо визначення індексу прав власності

Показник	Оцінка	Висновок
Захист прав фізичної власності	4,4	Порівняно із 2010 роком показник погіршився
Правове та політичне середовище	3,5	Являється найгіршим показником рейтингу
Захист прав інтелектуальної власності	4,2	У порівнянні з попереднім роком показник покращився

Джерело: складено автором за [26, с. 81].

З наведеної таблиці видно, що найгіршим показником відповідно до InternationalPropertyRightsIndex є правове і політичне середовище. Це прослідковувалось у 2010 – 2011 х. роках, однак дана ситуація відповідає і теперішньому середовищі, що знижує рейтинг економічної привабливості країни в цілому.

Найбільше рейдерських атак було здійснено у передкризові 2007 – 2008 роки. У цей період зареєстровано сотні протиправних захоплень, підставою для яких були ухвали і рішення судових інстанцій. З переліку цих підприємств

одинадцять мали стратегічне значення для економіки та безпеки держави. Зокрема, мається на увазі такі підприємства як: АТ «Турбоатом», АТ «Запоріжжяобленерго», Державна акціонерна холдингова компанія «Чорноморський суднобудівний завод», та інші [26, с. 83].

Досліджуючи рейдерські атаки, слід вказати на кількість справ, які пов'язані із порушеннями прав власників та силовими захватами, (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Кількість викритих злочинів пов'язаних з порушенням прав власників і силовим захопленням підприємств (2010р.)

Стаття	Зміст	Кількість злочинів
Ст. 190	Шахрайство	7
Ст. 191	Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	2
Ст. 279	Блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного підприємства	3
Ст. 358	Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів	7
Ст. 364	Зловживання владою або службовим становищем	1
Ст. 366	Службове підроблення	1

Джерело: складено автором за [26, с. 81].

У 2010 році зареєстровано 59 фактів, пов'язаних з порушенням прав власників і силовим захопленням підприємств. Зареєстровано 40 злочинів з ознаками рейдерства, за якими порушено 12 кримінальних справ. До суду направлено кримінальні справи по 27 злочинах, з яких обвинувачення пред'явлено 7 особам.

У порівнянні із 2011 р. прослідковується тенденція зниження силових захоплень і порушення прав законних власників підприємств. Протягом 2011 року зареєстровано 27 фактів, пов'язаних з порушенням прав власників і силових захоплень підприємств. Зареєстровано 17 злочинів, за якими порушено 10

кримінальних справ. До суду направлено кримінальні справи по 10 злочинах за обвинуваченням 12 осіб (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Кількість викритих злочинів пов'язаних з порушенням прав власників і силовим захопленням підприємств (2011р.)

Стаття КК України	Зміст	Кількість злочинів
Ст. 190	Шахрайство	2
Ст. 191	Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	3
Ст. 358	Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів	6
Ст. 364	Зловживання владою або службовим становищем	2
Ст. 365	Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу	1
Ст. 366	Службове підроблення	1

Джерело: складено автором за [26, с. 81].

Аналіз результатів розслідування кримінальних справ дає підстави для висновку, що основними причинами, які зумовлюють поширення рейдерства в Україні, є: невідокремленість бізнесу від політики; слабкість правової системи; недосконалість судової влади; правовий нігілізм.

Практика розслідування таких справ показує, що майже в усіх випадках допомогу рейдерам надають чиновники органів державної влади та органи місцевого самоврядування. По багатьох кримінальних справах ухвалюються неправосудні судові рішення, де право власності на захоплене майно визнається за рейдерами [26, ст. 84].

Зважаючи на спадні показники кількості порушень прав законних власників та силових захоплень підприємств, проблема рейдерства не зникла, а лише «притихла» на деякий час. У зв'язку із економічною кризою в країні, воєнними

діями на Сході країни, рейдери мають більше можливостей для досягнення своїх цілей. Оскільки органи влади сконцентровані на заходах припинення військових дій на Сході України, а тому вони дезорієнтовані на захисті прав власників підприємств і на захисті їхнього бізнесу від рейдерських атак.

Основними засобами реалізації рейдів є рішення суду, без яких діяльність рейдерів була б швидко припинена правоохоронними органами. Під час силового захвату рейдери залучають охоронні структури, які після проведення операції не допускають на території підприємств осіб, які не підконтрольні підприємству. Прикладами такого силового захвату можна назвати «Прикарпаттяобленерго», «Полтаваобленерго», «Львівобленерго», Управління будівництва «Рівненської АЕС».

Також існують випадки, коли рейдери, здійснюючи свою діяльність за рішенням суду, залучають до їх виконання представників державної виконавчої служби. Прикладами таких діянь рейдерів є захоплення ВАТ «Кранобудівна фірма «Стріла» (м. Бровари), ВАТ «Телевізійний завод «Славутич» (м. Київ), ВАТ «Кременчуцький сталеливарний завод» (Полтавська область).

Рейдери інколи залучають до виконання рішень правоохоронних органів, однак останні виступають лише як особи для охорони громадського порядку. Саме працівники міліції були залучені при ситуації на ринку «Континент» (м. Донецьк), ВАТ «Кременчуцький сталеливарний завод» (Полтавська область), ВАТ «Київський науково-дослідний та проектно-конструкторський інститут «Енергопроект»[28].

Від рейдерських атак щорічно потерпають сотні підприємств. Загалом в Україні під рейдерські атаки потрапило уже 3,7 тисячі суб'єктів господарювання. Річний обсяг рейдерського перерозподілу власності становить в середньому від 2 до 3 млрд. доларів США. Слід наголосити на тому, що, згідно висновків експертів, до 50 % рейдерського ринку захоплено російськими рейдерами. Це пов'язано з тим, що в Російській Федерації знизився рівень рейдерства завдяки прийняттю чіткої законодавчої бази для корпоративних відносин, а тому рейдерів

приваблюють все більше українські підприємства і недосконалість українського законодавства.

2.2. Ідентифікація передумов та загроз рейдерства національній економіці

Рейдерство є суттєвою загрозою для економічної безпеки сучасного українського суспільства, як на рівні господарюючих суб'єктів, так і на рівні національної безпеки держави.

В умовах підвищення рівня тіньової економіки під тиском макроекономічної нестабільності спостерігається посилення недружніх поглинань, рейдерських атак як вид конкурентної боротьби за активи суб'єктів господарювання. В науковій літературі відсутнє таке поняття як корпоративний перерозподіл власності чи протиправне відчуження власності, а тому слід вказати на деякі аспекти, які характеризують дані дії.

Так, поглинання можна вважати методом конкурентної боротьби, який використовують суб'єкти господарювання для укріплення своїх позицій на ринку чи інших цілей. Щодо протиправного перерозподілу власності, то тут мають місце недружні поглинання, які базуються на узаконенні прав нового власника підприємства [1, с. 98].

Існують різного роду підстави, за яких можливе неправомірне захоплення підприємства. Серед них виділяють:

1. укладення договору оренди на об'єкт нерухомості з наданням орендарю права на проведення поліпшень об'єкта оренди без обмеження суми і переліку таких робіт;
2. видача довіреностей третім особам на участь у загальних зборах учасників ТОВ (акціонерів АТ);
3. видача третім особам боргових цінних паперів тим підприємством, на яке зареєстрований об'єкт нерухомості;

4. передача частини корпоративних прав підприємства, на якому зареєстрований об'єкт, третім особам;

5. відсутність проведення якісного юридичного аудиту об'єкту;

6. ігнорування актів перевірок контролюючих органів, в яких встановлений факт неправомірних дій підприємства, на якому зареєстрований об'єкт;

7. відсутність переоформлення правовстановлюючих документів на об'єкт;

8. отримання прав користування на земельну ділянку державної чи комунальної власності без належного юридичного супроводу на стадії проведення торгів, і на стадії укладення договору оренди;

9. існування незначних заборгованостей перед контрагентами ;

10. первинна приватизація об'єкта нерухомості чи викуп об'єкта у органів державної влади чи органів місцевого самоврядування без проведення подальших юридичних дій, спрямованих на мінімізацію юридичних ризиків [11].

Основними факторами протиправного перерозподілу та відчуження власності можна назвати наступні:

- слабкість правової системи;
- недосконалість судової влади;
- корумпованість органів влади;
- низький рівень правової культури;
- правовий нігілізм у суб'єктів господарювання, а також у представників органів влади;

- сумнівна передісторія приватизації об'єктів [2, с. 263].

Слід наголосити на тому, що існує класифікація факторів протиправного перерозподілу та відчуження власності, а саме: юридичні, економічні, соціальні, історичні, а тому не можливо усі фактори зводити лише до нормативних факторів на державному рівні. Швець В. О. у своїй праці «Фактори, що сприяють

рейдерському переділу власності в Україні» вказує на ряд факторів, які сприяють таким незаконним діям і поділяє їх на дві групи (рис. 2.6.).

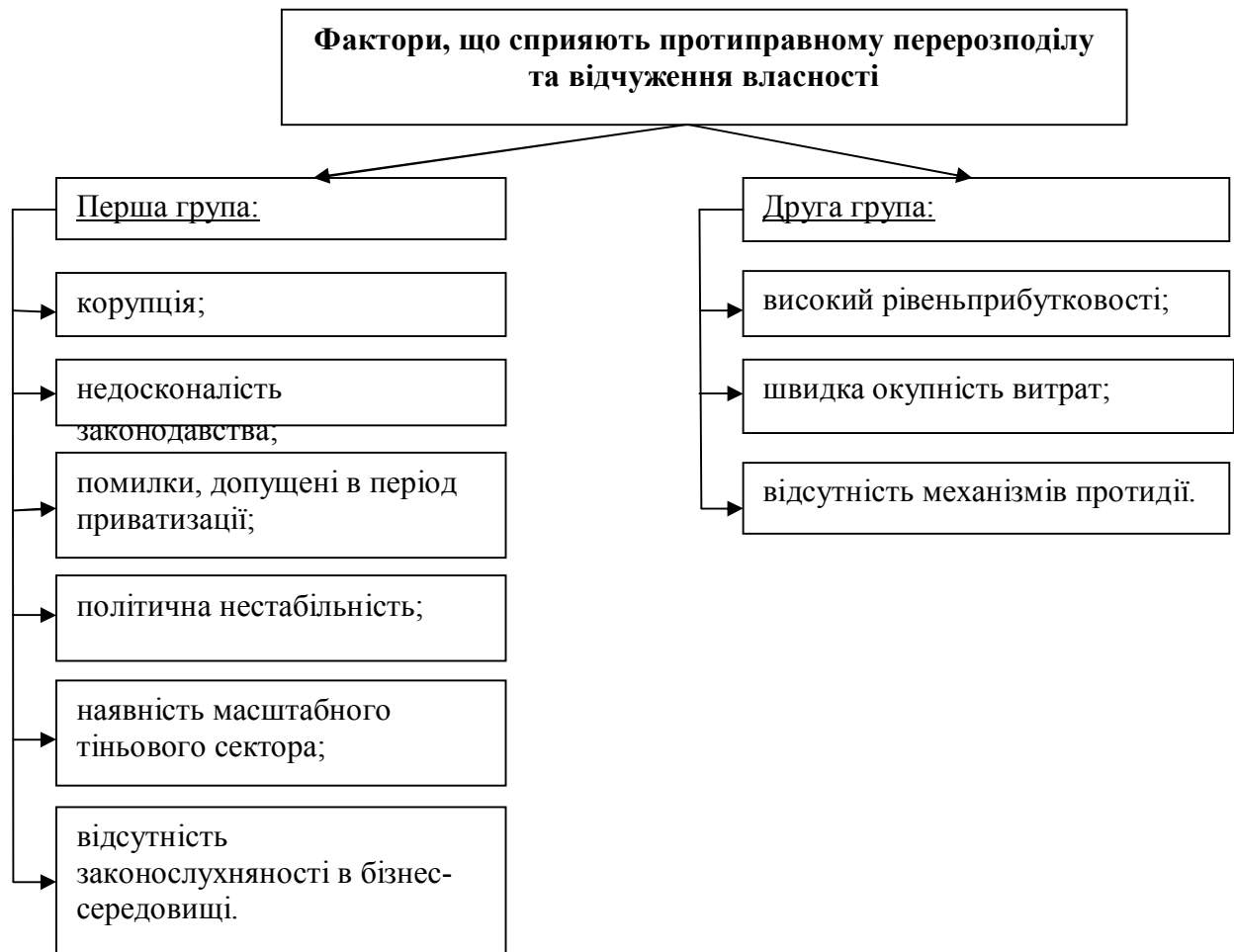

Рис. 2.6. Фактори, що сприяють протиправному перерозподілу та відчуження власності

Джерело: розроблено автором за: [3, с.75].

Існує й інша думка щодо виявлення факторів, які сприяють протиправному перерозподілу. Зокрема Нехорошев Ю. С. і Таран Є. А. вказують на такі елементи: своєрідність економічного розвитку, особливості національного менталітету, недосконалість ринкових інструментів перерозподілу власності, відсутність регулярної ринкової оцінки ліквідних активів підприємств, нечітка і непрозора система реєстрації прав власності, зростання корпоративних конфліктів, пов'язаних із недосконалістю корпоративного законодавства. Дещо ширше вчені описують чинники, які сприяють рейдерству, і, зокрема, відносять до даного переліку наступні:

1. неповнота формальних інститутів, в результаті якої задаються загальні параметри поведінки, не враховуються всі варіанти розвитку ситуації. Відповідно економічні агенти, що діють в рамках конкретних формальних інститутів, змушені розробляти норми і процедури, що спрощують їх роботу або ж пов'язані із проблемами, які не передбачені формальними правилами;

2. створення неформального інституту є менш витратними, ніж створення формального, що пояснюється наявністю витрат, які пов'язані з обміном та захистом правомочностей. Високий рівень витрат специфікації і захисту прав власності в суспільстві призводить до виникнення неформальних інститутів перерозподілу власності, що в свою чергу збільшує невизначеність економічних агентів щодо того, що вони можуть отримати в результаті своїх дій і на що вони можуть розраховувати у відносинах з контрагентами;

3. використання неформального інституту як запасного варіанту, тому що більш бажані формальні інститути з різних причин у даний момент є недосяжними. Формальні інститути існують на папері, але неефективні на практиці;

4. прагнення до цілей, які не приймаються даним суспільством. Завдяки своїй відносній непомітності неформальні інститути дозволяють економічним агентам здійснювати такі дії – від непопулярних до незаконних, – які навряд чи отримали б схвалення суспільства [3, с.76].

В національній економіці існує ряд факторів, які сприяють збільшенню рейдерських атак. До таких факторів відносять:

- безкарність;
- корумпованість судової системи;
- недоліки чинного законодавства;
- слабкість контролю з боку держави;
- експансія з-за кордону спеціальних корпоративних технологій при потуранні української влади [6, с. 45].

В Україні рейдерство здійснюється не у виробничих цілях, а скоріше у спекулятивних, тобто заради дорогої нерухомості чи перепродажу за завищеною ціною. Загалом досить складно визначити яке ж саме підприємство може потерпати від рейдерських атак, однак, існує думка, що першочерговою причиною попиту на рейдерські послуги являється початок активного процесу поділу власності. Зважаючи на всі аспекти складності виявлення появи рейдерських атак на підприємство, існує можливість передбачити даний процес. Тобто, підприємство, на яке досить часто з'являються перевірки різних органів із питаннями, які стосуються установчих документів може уже сумніватись у своїй захищеності. Також можливе виявлення рейдерських дій, коли в засобах масової інформації появляється «чорний піар» підприємства-жертви, це також являється однією із перших ознак рейдерства та попередженням про можливі загрози підприємству. Науковцями проведено аналіз рейдерських атак та виявлено ряд ознак, які свідчать про загрозу для підприємства (додаток Б) [6, с. 47].

Структура фірми-рейдера включає в себе юриста, економіста, особу, яка відповідає за зв'язки із органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, з криміналітетом. Також до складу даної фірми можуть входити журналісти, психологи, і, навіть, колишні працівники спецслужб. Саме тому менеджмент підприємства повинен бути на вищому рівні, аби вчасно запобігти негативним наслідкам рейдерських захватів [4, с. 115].

Для дослідження передумов рейдерства як загрози національній економіці слід виділити внутрішні та зовнішні умови виникнення рейдерства. До внутрішніх умов належать ті, які створюються безпосередньо в середині підприємства, до них належать такі:

- сумнівний спосіб набуття власності;
- низький професіоналізм керівництва компанії;
- слабкий професіоналізм юридичної служби підприємства;
- суттєві порушення у веденні документації;

- недотримання комерційної таємниці; відсутність служби безпеки на підприємстві;

- наявність старих боргів компанії;
- ігнорування керівниками інтересів трудового колективу;
- порушення власниками та керівниками прав дрібних акціонерів.

До зовнішніх умов науковці відносять наступні:

- недосконалість чинного законодавства;
- низький рівень правової культури;
- правовий нігілізм представників органів влади;
- імпорт рейдерських технологій;
- низька дисципліна дотримання законодавства;
- високий рівень корупції [9].

Дещо іншої думки щодо зовнішніх умов, які підвищують рівень рейдерських атак в Україні Н. О. Бабіна. Науковець відносить до даної групи умов такі: економічна криза, розширення «сірого» сектору економіки, складність соціально-політичної ситуації в країні, недосконалість комерційного законодавства, криміналізація суспільства, неефективна протидія корупції. Також науковець має дещо інші погляди і на внутрішні умови, до яких відносить наступні: зниження фінансово-господарських показників діяльності підприємства, збільшення кредиторської заборгованості, схильність персоналу до шахрайства та розголошення комерційної таємниці за винагороду [7, с. 1].

В Україні рейдерство має широкі масштаби, а тому загрози національній безпеці від даного явища є чи не найголовнішими проблемами, які потребують негайного вирішення. Рейдерство – явище негативне, а тому безперечно призводить донегативних наслідків для національної економіки. Серед негативних наслідків рейдерства, які слід класифікувати як реальні загрози національній економіці виділяють такі:

- зниження інвестиційної та інноваційної активності, а також науково-технічного та технологічного потенціалу;

- неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці;
- неефективність державної інноваційної політики, механізмів стимулювання інноваційної діяльності;
- ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки;
- зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки, що є досить небезпечним для економічної незалежності України;
- зниження темпів відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці;
- переважання у діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними [10, с. 29].

Рейдерство здійснює значний негативний вплив на економіку України. Дане явище набуло широких масштабів на всій території держави.

2.3. Схеми здійснення рейдерства в сучасних умовах господарювання

Рейдерські захоплення являють собою ретельно сплановані дії, які включають певний набір технологій. Атака рейдерів починається із планування, тобто визначається об'єкт захоплення, вивчаються його особливості та перспективи захоплення. Механізм протиправного захоплення підприємства є добре організованим, цілеспрямованим і комплексним заходом, який вимагає від рейдерів значних ресурсів.

Існують три особливі чинники, які приваблюють рейдерів. Першим чинником являється успішність і стійкість бізнесу, адже захоплення можливе з метою подальшого продовження бізнесу. Другий чинник – це підприємства із високоліквідними активами (земельні ділянки, нерухомість, устаткування), адже рейдери в даному випадку заробляють на перепродажі майна без зацікавлення в

самому бізнесі. Третім чинником являється те, що рейдера цікавить можливість включення захопленого підприємства в холдинг [9; с.113].

Виокремлюють такі основні форми й методи діяльності рейдерів:

- дестабілізація роботи підприємства;
- зрив проведення чергових зборів акціонерів;
- скуповування акцій у міноритарних акціонерів;
- судові позови щодо непроведення зборів та призначення судового виконавця обов'язків щодо управління;
- відкриття кримінального провадження;
- проведення додаткової емісії на великі суми із порушенням прав основних акціонерів;
- зміна всього керівництва підприємства, його перепродаж із метою ліквідації;
- переоформлення акцій на свою користь із порушенням чинного законодавства;
- забезпечення підтримки незаконних рішень судів і державних органів через корумпованих чиновників[1; с. 144].

Слід вказати на те, що на практиці існують чотири основні способи захоплення підприємств, а саме: через кредиторську заборгованість; через акціонерний капітал; через органи управління; оспорювання підсумків приватизації.

Відбирання власності через кредиторську заборгованість досить часто застосовується на теперішній час. При цьому скуповують прострочені борги підприємства в дрібних кредиторів за низькими цінами, потім консолідуються і пред'являються до одночасної виплати. Якщо підприємство не здатне розрахуватися за своїми обов'язками, то настає період банкрутства або санації.

Початком захоплення підприємства через акціонерний капітал є скупка акцій. Як правило, рейдери скуповують таку кількість акцій, яка була б достатньою для ініціювання проведення зборів акціонерів з порядком денним,

який необхідний рейдеру. Прикладом можна назвати зміну керівництва підприємства.

Щодо способу захоплення підприємства через органи управління, то тут мається на увазі наймане керівництво, яким цікавиться рейдер. Саме директор, який наділений певною сукупністю повноважень може сприяти швидкому виведенню майна з підприємства на підконтрольні рейдеру структури. Для цього рейдери застосовують різноманітні засоби впливу на керівництво підприємства: від підкупу до шантажу та погроз.

Також одним із способів є захоплення підприємства через оспорювання підсумків приватизації. Досить часті випадки приватизації з порушенням законодавства завжди існували в Україні. А також приватизація деяких підприємств в Україні проводилась за класичними рейдерськими схемами[10].

Вивчаючи праці науковців слід узагальнити різноманітність поглядів та виокремити декілька способів здійснення рейдерських захоплень, які є найбільш застосовуваними у сучасних умовах господарювання (рис. 2.7.).

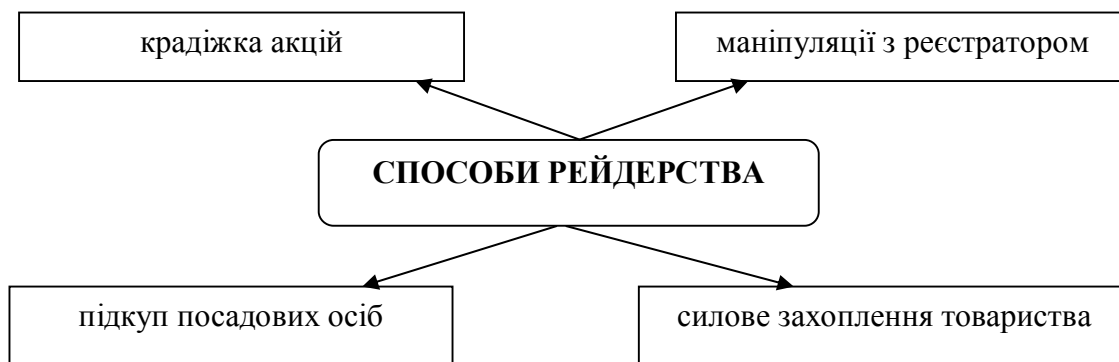

Рис. 2.7. Способи рейдерства

Джерело: складено автором за [1; с. 144].

Найпоширеніша схема здійснення рейдерських захоплень в сучасних умовах господарювання передбачає скупку акцій підприємства-цілі. Дана схема є завжди ефективною і передбачає розосередженість акцій підприємства по дрібним власникам, а потім скуповування акцій у дрібних акціонерів з метою отримання контрольного пакету акцій [5; с. 8].

Існує чимала кількість науковців, які у своїх працях вказують на певну послідовність дій рейдерів при здійсненні захоплення підприємства. Так, Біляк Ю. у своїй праці запропонував типову схему рейдерського захоплення (рис. 2.8.).

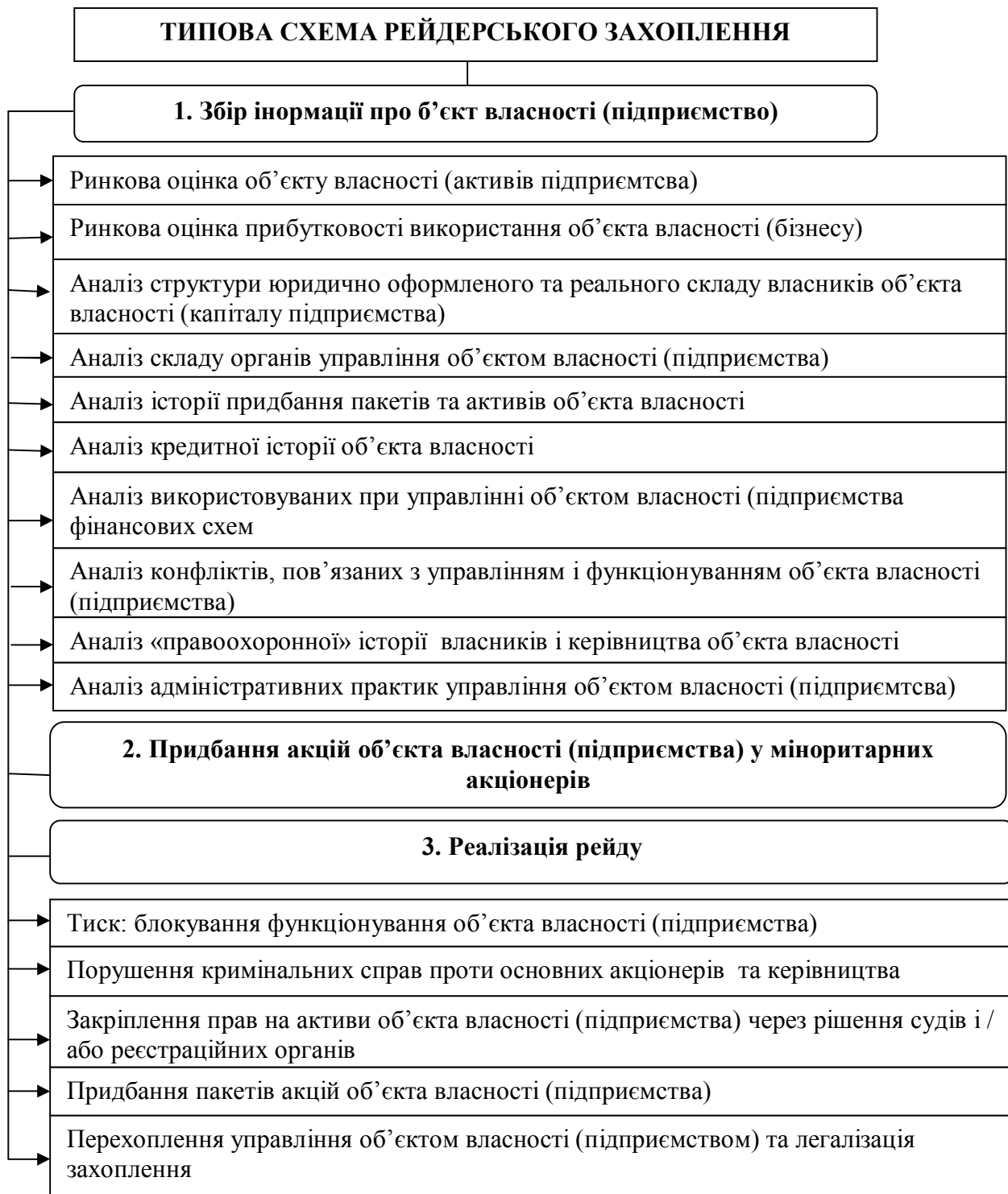

Рис. 2.8. Типова схема рейдерського захоплення[7]

Також слід вказати на думку Концевич О. К та Дернової А. Ю., які у своїй праці виділяють десять способів захоплення підприємства. Такими основними способами є:

1. закупівля акцій (для отримання блокуючого або контрольного пакета акцій);
2. проведення додаткової емісії акцій;
3. банкрутство (реалізується шляхом придбання кредитної заборгованості у бізнес-партнерів);
4. реприватизація;
5. корпоративний шантаж;
6. допемісія (позбавлення небажаного міноритарного акціонера);
7. силове захоплення;
8. здійснення контролю над менеджментом;
9. фіктивне банкрутство;
10. корупція [2].

Як уже зазначалось рейдерство поділяють на «біле», «сіре» та «чорне», тому відповідно до даного поділу науковці виділяють три схеми рейдерства. При захопленні власності акціонерного товариства з використанням чорної схеми рейдерам належать 0-30% акцій. Дана схема включає в себе:

- підробка документів, направлених на перехід права власності;
- подача документів реєстратору;
- проведення позачергових загальних зборів акціонерів з порядком денним про призначення нового генерального директора;
- внесення даних в єдиний державний реєстр юридичних осіб про нового керівника;
- висновок нового керівника, щодо погодження для відчуження найбільш цінних активів підприємства;
- реєстрація права власності на нерухоме майно в державному реєстрі;
- продаж нерухомого майна;

- силове захоплення та вхід на підприємство від імені нового керівника;
- проведення загальних зборів акціонерів та прийняття рішення щодо ліквідації підприємства;

- ліквідація підприємства.

При використанні рейдером сірої схеми йому належить 30-50% акцій. Дана схема передбачає:

- направлення рейдерами вимоги щодо проведення позачергових зборів акціонерів з порядком денним щодо призначення нового генерального директора

- при відмові рейдери мають право на самостійне скликання загальних зборів акціонерів, якщо мають більше 10% голосуючих акцій;

- Особи, які можуть негативно вплинути на рішення чи мають значний пакет акцій не допускаються на збори, а також існує можливість заборони голосувати таким особам, що забороняється рішенням судді;

- прийняття рішення щодо зміни керівництва;

- внесення даних до єдиного державного реєстру юридичних осіб про нового керівника;

- погодження керівника на відчуження значної частини акцій;

- реєстрація права власності на нерухоме майно в державному реєстрі;

- продаж нерухомого майна;

- силове захоплення та вхід на підприємство від імені нового керівника.

Біла схема захоплення передбачає більше 50% акцій у власності рейдера і включає в себе:

- вимога акціонера щодо проведення позачергових зборів акціонерів;

- прийняття рішення щодо зміни керівництва;

- в разі непогодження існуючого керівника – силове захоплення або подача позову в суд з вимогою не чинити опору роботі нового керівника.

При захопленні товариства з обмеженою відповідальністю рейдери використовують лише чорну схему захоплення. Дана схема передбачає 0-50% в статутному капіталі ТОВ і включає в себе наступні дії рейдерів:

- підробка документів, направлених на перехід прав на частки в статутному капіталі ТОВ;
- проведення загальних зборів з наступним порядком денним: внесення змін в статут підприємства (дані про нових учасників); отримання позитивного рішення щодо справи та зміні керівництва (протокол підписується новими учасниками підприємства);
- реєстрація змін в статуті та внесення даних про нового керівника в єдиний державний реєстр юридичних осіб;
- погодження нового керівника на відчуження найбільш цінних активів підприємства;
- реєстрація прав власності на нерухоме майно підприємства;
- продаж нерухомого майна;
- силове захоплення та вхід на підприємство від імені нового керівника;
- ліквідація підприємства.

Одна із схем окремо застосовується досить рідко, зазвичай існує поєднання різних схем при здійсненні рейдерських захоплень. Однак, слід наголосити на тому, що розпочата робота за білою схемою досить часто може закінчитись із застосуванням силових методів [4; С.72-74].

Дещо інший погляд на схеми здійснення рейдерських атак має Молодецький С.С. Серед основних рейдерських схем науковець виокремлює механізм поглинання із застосуванням процедур відновлення платоспроможності і банкрутство підприємства та схему захоплення через контроль боргових зобов'язань підприємства-цілі.

У першому випадку має місце судовий процес зі стягнення боргу із застосуванням забезпечення позову шляхом накладення арешту на активи або рахунки підприємства та подальшим зверненням стягнення боргу через органи виконавчої служби та організацією масованої компанії з підриву ділової репутації підприємства-цілі у ЗМІ. Така схема рейдерського захоплення притаманна для захоплень товариства з обмеженою відповідальністю.

Друга схема передбачає порушення провадження у справі про банкрутство підприємства-боржника, призначення свого арбітражного керуючого розпорядником майна, а пізніше ліквідатором підприємства.

Дані схеми передбачають повну дезорганізацію роботи підприємства, а тому вони є ефективними в тому разі, якщо ціллю рейдера є заволодіння активами підприємства, а не самим підприємством загалом [8].

З часом методи захоплення підприємства стають дедалі сильнішими. При цьому застосовується фізична сила, використовують прогалини у законодавстві, застосовується політичний вплив. У сучасних умовах господарювання існує, так би мовити, класична схема здійснення рейдерства, яка передбачає публікації в ЗМІ звинувачень власників та менеджерів у неефективному управлінні та зловживаннях. Це робиться для того, аби в подальшому ініціювати перевірки підприємства контролюючими органами, а також можливості ознайомлюватись із документами підприємства та отримання їх копій. Згодом отримується нормативний документ, що санкціонує зміну менеджменту.

Також слід вказати на таку типову схему, як незаконна зміна умов Статуту. Мається на увазі внесення неправдивих відомостей до протоколу загальних зборів, підроблення документів, що призводить до незаконної зміни керівництва та власності загалом [6; с. 4].

При здійсненні вказаних схем рейдерських захоплень застосовуються різноманітні інструменти та методи, а також кожна із схем має свою послідовність та поетапність.

Серед актуальних на даний час схем рейдерства слід наголосити на рейдерських атаках на аграрний сектор, який на сьогодні є найперспективнішим та високоприбутковим бізнесом. А. Молчанов вказує на три схеми захоплення аграрного бізнесу. Перша схема полягає у захопленні земельної ділянки та збір на них чужого врожаю або здійснення власного посіву. Варіанти захоплення земельних ділянок досить різноманітні та примітивні, від самовільного захоплення землі, без будь-яких документів до укладення рейдерами договорів

оренди паїв чи земельних ділянок з селянами, які вже передали цю ж землю іншим особам.

Друга схема передбачає захоплення врожаю через державних виконавців. Дана схема полягає в тому, що рейдер звертається до суду з позовом до підприємства про стягнення нібито існуючої заборгованості, на підставі підроблених документів. Після чого отримують рішення про накладення на майно арешту. Для виконання ухвали державний виконавець відкриває виконавче провадження, в рамках якого вмотивовані виконавці сприяють збору урожаю, вилучають його та передають на зберігання рейдерам. Отже, поки триває розгляд справи в суді, дане майно реалізується третім особам.

Третя схема – заволодіння податковим кредитом (права на відшкодування ПДВ). Дана схема є досить складною, однак і досить прибутковою. Вона полягає в тому, що рейдер використовуючи особливості в оподаткуванні, які полягають у відшкодуванні податку на додану вартість (мова може йти й про сотні мільйонів гривень). Вивчивши корпоративну структуру підприємства, рейдери використовують підроблені рішення загальних зборів чи договорів купівлі-продажу корпоративних прав, змінюють керівника підприємства у реєстраторів (а інколи і засновників змінюють). Далі схема продовжується зміною електронних ключів і здійснивши декілька ще не складних підставних операцій переводить право на відшкодування ПДВ на третю особу.

Третя схема можлива і при дещо іншому ході подій. Мова йде про зміну керівника чи засновника підприємства, і в подальшому здійсненні активних дій по захопленню та подальшому відчуженню активів підприємства [11].

Мороз П. виділяє сім схем рейдерських атак:

- схема № 1 – реєстрація на основі підробленого або неіснуючого рішення суду;
- схема № 2 – подання підробленого пакета документів щодо переходу корпоративних прав;
- схема № 3 – «купити» реєстратора чи нотаріуса;
- схема № 4 – викрадення електронного ключа реєстратора;

- схема № 5 – незаконне передавання об'єкта нерухомості у статутний капітал підприємства;
- схема № 6 – відкриття паралельного розділу в реєстрі нерухомості;
- схема № 7 – перехід на модельний статут підприємства.

На сьогодні, вступив силу новий Закон, згідно якого відтепер справжність підписів на рішеннях загальних зборів засновників, яким були внесені зміни до відомостей про юридичну особу, а також статутах обов'язково засвідчуються нотаріально. Також даним Законом (№ 1666-VIII) встановлено положення про те, що будь-які зміни в реєстрі нерухомості його власники повідомлятимуться та їм надаватиметься можливість заблокувати на 10 робочих днів будь-які реєстраційні дії з належним їм майном. Таким чином, прийняття Закону істотно ускладнило механізми рейдерських захоплень[12].

Висновки до розділу 2

Дослідити реальний стан рейдерства в Україні на сьогоднішній день досить складно, оскільки офіційна статистика не ведеться, а для аналізу певних аспектів можливе звернення до засобів масової інформації.

Щорічно в Україні фіксується в середньому понад 35-40 тисяч рейдерських атак, в результаті яких руйнуються стратегічні підприємства, банкрутують ефективні підприємства. Тиск рейдерів на бізнес віднімає в країні 1-2 % економічного зростання щорічно.

Про рівень рейдерства в Україні та його вражаючі масштаби свідчать наступні факти:

- в Україні діє щонайменше 35-50 спеціалізованих рейдерських груп, які складаються здосвідчених юристів та економістів;
- рейдерство набуло в Україні системного характеру. Кількість захоплень сягає 3000 на рік;
- результативність рейдерських атак – понад 90 %

Рейдерство є суттєвою загрозою для економічної безпеки сучасного українського суспільства, як на рівні господарюючих суб'єктів, так і на рівні національної безпеки держави.

В умовах підвищення рівня тіньової економіки під тиском макроекономічної нестабільності спостерігається посилення недружніх поглинань, рейдерських атак як вид конкурентної боротьби за активи суб'єктів господарювання.

Рейдерські захоплення являють собою ретельно сплановані дії, які включають певний набір технологій. Атака рейдерів починається із планування, тобто визначається об'єкт захоплення, вивчаються його особливості та перспективи захоплення. Механізм протиправного захоплення підприємства є добре організованим, цілеспрямованим і комплексним заходом, який вимагає від рейдерів значних ресурсів.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ТА МІНІМІЗАЦІЯ ПРОЯВІВ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід посилення захисту підприємницької діяльності та можливості його використання в Україні

Проблема рейдерських захоплень зачепили економіку майже всіх розвинених країн світу, не обимула ця проблема і країни, що розвиваються, в тому числі і Україну. В Україні в цілому не досить давно розглядаються причини рейдерства, його види, особливості та механізми. В останні роки почали робитися спроби вивчення й аналізу методів рейдерських захоплень, а також вивчатися практика запобігання таким захопленням.

В англосаксонському трактуванні недружнє поглинання означає банальне скуповування акцій на ринку, котре здійснюється проти волі неефективного менеджменту та неуважних найбільших акціонерів. В загальному розумінні процес поглинання розуміється як процес, в результаті якого акції стають власністю саме покупця, а не крадія. Процес поглинання здійснюється тоді, коли одна компанія отримує контроль над іншою [9, с. 130].

Для забезпечення захисту підприємницької діяльності в Україні застосовують тактичні та превентивні методи захисту. Потрібно зазначити, що ідентичних, чи якоюсь мірою універсальних методів подолання рейдерства не існує. В різних країнах рейдерські атаки мають свої особливості, існують різні способи захоплення підприємств, різні стадії проведення рейдерських атак. А тому, в кожній країні механізми протидії рейдерству мають свої особливості, постійно розробляються та оновлюються різноманітні заходи щодо захисту від такого негативного явища.

В розвинутих країнах, у порівнянні із Україною, рейдерство є ефективним інструментом впливу на неефективні підприємства. А в Україні дане явище являється інструментом перерозподілу власності та особистих інтересів [4].

У результаті рейдерських атак руйнується інвестиційна привабливість як окремих галузей, так і економіки в цілому, а також руйнуються стратегічні

підприємства. А також слід вказати на те, що таке негативне явище знижує економічне зростання держави.

Для формування ефективної державної політики України у сфері протидії рейдерству слід дослідити світовий досвід протидії даному явищу та визначення механізмів, які було б доцільно запровадити в Україні.

Найперше розглянемо досвід щодо протидії рейдерству та формуванню ефективної державної політики Сполучених Штатів Америки, адже там напрацьований найбільш великий досвід в цій сфері. Дана країна переживала пік зростання кількості ворожих поглинань у 80-90х роках ХХ століття, однак, такі поглинання становили не більше 20% загальної кількості угод на ринку. Також, саме в цей період почали формуватись компанії, основною діяльністю яких було здійснення рейдерських ворожих атак.

Протягом останніх років рейдерські атаки в США здійснюються переважно з метою розвитку бізнесу та за згодою сторін, що, у порівнянні з Україною, є досить ефективним механізмом зміцнення бізнесу та економіки країни в цілому. Нормативно-правовим актом в США, який регулює ринок корпоративного контролю є Закон Вільямса, відповідно до якого претенденти на здійснення управління бізнесом повинні повідомляти про свої наміри Комісії з цінних паперів США, а також здійснювати будь-які дії щодо участі у бізнесі у визначені терміни.

Найбільш ефективними засобами недопущення здійснення ворожих поглинань в США є вчасна зміна президента та голови ради директорів, внесення змін до статутів підприємства під час активної діяльності «чорних» рейдерів на ринку[4].

Усі захисні дії в США поділяються на превентивні (ті, що застосовуються до моменту появи пропозиції про поглинання), та тактичні (ті, що застосовуються після появи пропозиції про поглинання).

До превентивних заходів відносять:

- справедлива ціна;
- кваліфікована більшість для схвалення;

- рада директорів з щорічним частковим оновленням;
- умови про спеціальні класи акцій;
- рекапіталізація;
- кумулятивне голосування при настанні певних умов;
- «отруйні пігулки».

До тактичних заходів належать:

- звинувачення в порушенні законодавства та початок судового процесу;
- реструктуризація активів;
- реструктуризація пасивів;
- стоп-згода;
- цільовий викуп;
- компенсаційні парашути;
- захист «Пек Мен»;
- захист «білий лицар» [6, с. 43].

Такий механізм здійснення поглинань не можливий у застосуванні в Україні тому, що існує прогресивність ворожих поглинань, які мають особисті інтереси та цілі. Однак, застосування досвіду США у регулюванні корпоративних відносин дало б можливість зміцнення конкурентоспроможності підприємств в державі.

У країнах Європи та Азії запроваджено обов'язкову пропозицію інвестором купівлі корпоративних прав іншим акціонерам. Даний механізм полягає в тому, що інвестор, який має намір придбати значний пакет акцій АТ, зобов'язаний запропонувати іншим акціонерам викупити у нього акції за ринковою ціною. Розмір «значного пакета акцій» у різних країнах не ідентичний. Так, наприклад, у Великобританії розмір становить 50% + 1 акція, в країнах Азії також розмір становить 50% + 1 акція, а в державах-членах ЄС значний пакет акцій передбачає розмір від 40% + 1 акція. У США розмір значного пакета акцій дещо нижчий від інших країн і становить 35% + 1 акція [5, с.81].

У більшості європейських країн було прийнято спеціальні закони, які регулюють процеси злиття і поглинання, також у цих країнах ворожі поглинання

були засудженні бізнес-товариством. Так, наприклад в Італії встановлено кримінальну відповідальність за злочини проти корпоративних відносин. У Німеччині, у 1995 році, було розроблено добровільний кодекс про ворожі поглинання, в якому зазначалось, що перш ніж компанія-агресор здійснить скупку акцій, вона повинна попередити про це завчасно компанію-мету, Німецьку біржу та Комісію з поглинань. А у 1998 році Німецька біржа визначила обов'язкове дотримання умов Кодексу.

У провідних країнах світу ефективним держаним засобом запобігання рейдерства є запровадження регулювання облікової системи ринку корпоративних цінних паперів. Даний механізм передбачає зміну документарної форми цінних паперів на бездокументарну, що дозволяє спрощувати розрахунки та рух цінних паперів, а також збільшувати захист прав власника від можливих махінацій з його цінними паперами. Також даний спосіб запобігання рейдерства передбачає унеможливлення існування «подвійних реєстрів»[1, с.315].

У Китаї корпоративні правовідносини регулюються цивільним законодавством та окремими законодавчими актами. До спеціальних законодавчих актів, які присвячені питанням правового регулювання господарських суб'єктів корпоративного права належать:

- Закон КНР про господарський договір 1981 року;
- Положення про особливі економічні зони провінції Гуандун 1980 року;
- Закон КНР про зовнішньоекономічний договір 1985 року;
- закони про приватні підприємства 1988 року;
- про компанії 1993 року;
- про господарські товариства 1997 року [3, с. 191].

Врегулювання правового становища різних суб'єктів господарської діяльності, в тому числі і корпоративних, мають місце у різних законодавчих актах Франції. Серед таких актів найбільшу значущість мають:

- Закон про торгіві товариства 1966 року;
- Декрет про торгіві товариства 1967 року;

– Ордонанс про свободу встановлення цін і про вільну конкуренцію.

Торговий кодекс Французької Республіки містить норми кримінально-правового характеру, які захищають корпоративні відносини та передбачають покарання за правопорушення проти порядку управління в усіх організаційно-правових формах юридичних осіб, які існують у Франції. Так, за незаконні дії при формуванні статутного капіталу товариства передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років і штраф до 20 тис. євро за шахрайське завищення вартості при оцінці внесених у статутний капітал речових внесків.

Для Японії рейдерство досить довгий час було притаманне у розумінні дружнього поглинання, виключно на добровільності об'єднань, адже для недружніх поглинань існували інституціональні бар'єри. Тобто менеджмент підприємства залучає постійних акціонерів, яким належать 60-80 % акцій. Саме наявність такої частини акцій у власності постійного акціонера не допускає виникнення загрози ворожого поглинання шляхом ворожого поглинання. Також для ворожих поглинань в Японії існують соціальні бар'єри. Це пояснюється тим, що підприємство розуміють як спільноту працівників, які працюють на підприємстві довічно, тому самі працівники зацікавлені у функціонуванні компанії та прикладають до чимало зусиль для захисту від ворожих атак.

Однак, не зважаючи на дані інституціональні та соціальні бар'єри, в Японії зросла кількість ворожих поглинань. Порівнюючи два періоди, можна побачити на скільки збільшилась кількість рейдерських атак в Японії. Якщо у 1990-х роках кількість атак становила 500 випадків, то у 2004 році – до 2211 щорічно [5, с. 87].

Також слід розглянути механізми боротьби з рейдерством які застосовуються в Іспанії. Зокрема в даній країні запроваджено кримінальну відповідальність за зовнішнє вторгнення в управління. Дана норма передбачає позбавлення волі на строк від шести місяців до трьох років, а також штраф у розмірі потрібної вартості отриманого прибутку кожному, хто прийме або використає рішення, що завдасть збитків; незаконно привласнить неналежне йому право голосу, або скористаються іншим способом чи схожим прийомом. Це частково охоплює способи рейдерських захоплень, зокрема направлення до

податкових органів фіктивних рішень учасників юридичних осіб про зміну виконавчого органу. Слід вказати і на негативні сторони, а точніше на прогалини в законодавстві Іспанії, оскільки в ньому відсутні норми, які б захищали від махінацій з реєстром акціонерів [3, с. 190].

Найбільш прийнятними способами запобігання рейдерству в Україні є застосування досвіду Російської Федерації, оскільки саме в цій країні існує вороже поглинання як основна мета рейдерів, в порівнянні із європейськими державами.

Заходи захисту бізнесу в Росії також поділяються на превентивні і тактичні. До превентивних заходів відносять наступні:

1. формування захищеної структури контролю над бізнесом;
2. формування захищеної структури управління бізнесом;
3. система контролю за рухом активів і пасивів підприємства;
4. захист від банкрутства підприємства;
5. дії, що підвищують витрати поглинання бізнесу («отруйні пігулки», «компенсаційні парашути»).

Проаналізувавши досвід США та Росії у боротьбі із рейдерством запропоновано три види захисту економічної безпеки підприємства в умовах рейдцікавості (рис. 3.1.).

Рис. 3.1. Захист від поглинання українським підприємствам[6, с. 45]

Превентивний захист передбачає проведення ряду дій, які сприятимуть зниженню привабливості рейдерів. Даний вид захисту передбачає:

- структуризація активів;

- проведення стратегічної PR-компанії;
- створення умов, які перешкоджають масовому скуповуванню акцій;
- створення системи контролю над кредиторською заборгованістю;
- проведення зважено кадрової політики;
- формування підконтрольної кредиторської заборгованості;
- ефективна мотивація і обмеження повноважень керівника підприємства;
- забезпечення абсолютної безпеки за допомогою моніторингу поточної ситуації;
- формування захищеної корпоративної структури.

Захист у процесі рейдерської атаки до втрати контролю передбачає проведення комплексних заходів в ситуації, коли рейдер почав діяти, однак не відбулося ще виведення майна. Захист у процесі рейдерської атаки після втрати контролю повинен включати дії, які будуть перешкоджати рейдеру у досягненні його мети. Тактичними заходами даних видів захисту від рейдерства можна назвати наступні:

- контрольне скуповування акцій;
- робота з акціонерами;
- структуризація активів;
- блокування пакета акцій з одночасним введенням додаткової емісії;
- захист за допомогою нападу на рейдера;
- фіктивне банкрутство.

Тактичні заходи застосовуються тоді, коли превентивні заходи уже не діючі [6, с. 45].

Слід розширити тактичні заходи боротьби з рейдерством в Україні, застосовуючи досвід зарубіжних країн.

Формування захищеної структури контролю над бізнесом передбачає захист прав власності на акції (довірче управління акціями, ведення реєстру акціонерів реєстратором, перехресне володіння акціями) та захист прав власності на майно

підприємства (розосередження активів і фінансових ризиків по різних юридичних особах, своєчасне схвалення великих угод і угод із зацікавленістю, виведення найпривабливіших активів у самостійні юридичні особи у процесі реструктуризації). Формування захищеної структури управління бізнесом полягає в: доведенні контрольного пакета акцій до розміру більше 75%, підвищенні міри контролю над діяльністю органів управління та керівника, зниженні ризиків, які виникають при взаєминах із зовнішніми контрагентами). Система контролю за рухом активів і пасивів підприємства передбачає моніторинг кредиторської та дебіторської заборгованості.

Тактичні заходи із захисту бізнесу залежать від цілей, методів і форм атаки. Хоча система захисту є індивідуальною, можливо виокремити загальні для усіх видів атак. Так, основними способами можна назвати:

- зустрічна скупка акцій;
- проведення додаткової емісії;
- підвищення вартості атаки;
- зустрічна атака;
- зниження привабливості об'єкта, який атакують;
- реструктуризація активів [6, с. 44].

На Заході рейдерство майже відсутнє. Таке явище притаманне країнам із значними прогалинами в законодавстві та високим рівнем корупції. Досліджуючи заходи протиборства рейдерству в Україні, слід погодитись із досвідом зарубіжних країн і проаналізувати найпростіші методи протиборства з даним явищем, а саме:

- недопущення виникнення та прострочення кредиторської заборгованості;
- удосконалення роботи менеджменту та персоналу (недопущення конфліктних ситуацій);

- концентрація акціонерного капіталу або викуп частки в учасників, які не беруть участі в діяльності підприємства; контрольне скуповування акцій і додаткова емісія;
- використання в службі економічної безпеки способів і методів конкурентної розвідки;
- визначення правового статусу власності, здійснення переоцінки майна (в разі значного ризику корисним було б створення штучної заборгованості підприємства та передача активів у позичку);
- залучення громадськості та засобів масової інформації до боротьби з рейдерством [9, с. 132].

Також сновним шляхами протидії рейдерству, які застосовуються в зарубіжних країнах можна назвати наступні:

- протидія витоку конфіденційної інформації про акціонерне товариство;
- організація юридичного відділу на підприємстві;
- при можливості уникання конфліктів з менеджментом підприємства, підтримування лояльності менеджерів;
- приведення внутрішніх корпоративних документів у відповідність до чинного законодавства, чітко дотримуватись усіх процедурних вимог;
- зменшення кількості міноритарних акціонерів;
- забезпечення контролю над доступом до інсайдерської інформації про компанію;
- користування послугами «перевіраних» професійних реєстраторів та зберігачів;
- здійснення контролю над рухом акцій [6, с. 45].

Слід відзначити те, що в зарубіжних країнах ширше використовується легальний метод поглинань підприємств, який включає цілком легальні дії рейдерів. Рідше трапляються випадки силових захватів підприємства. Саме тому, на нашу думку, слід проаналізувати схему легального методу поглинання зарубіжних країн наведено на рисунку (рис. 3.2.)

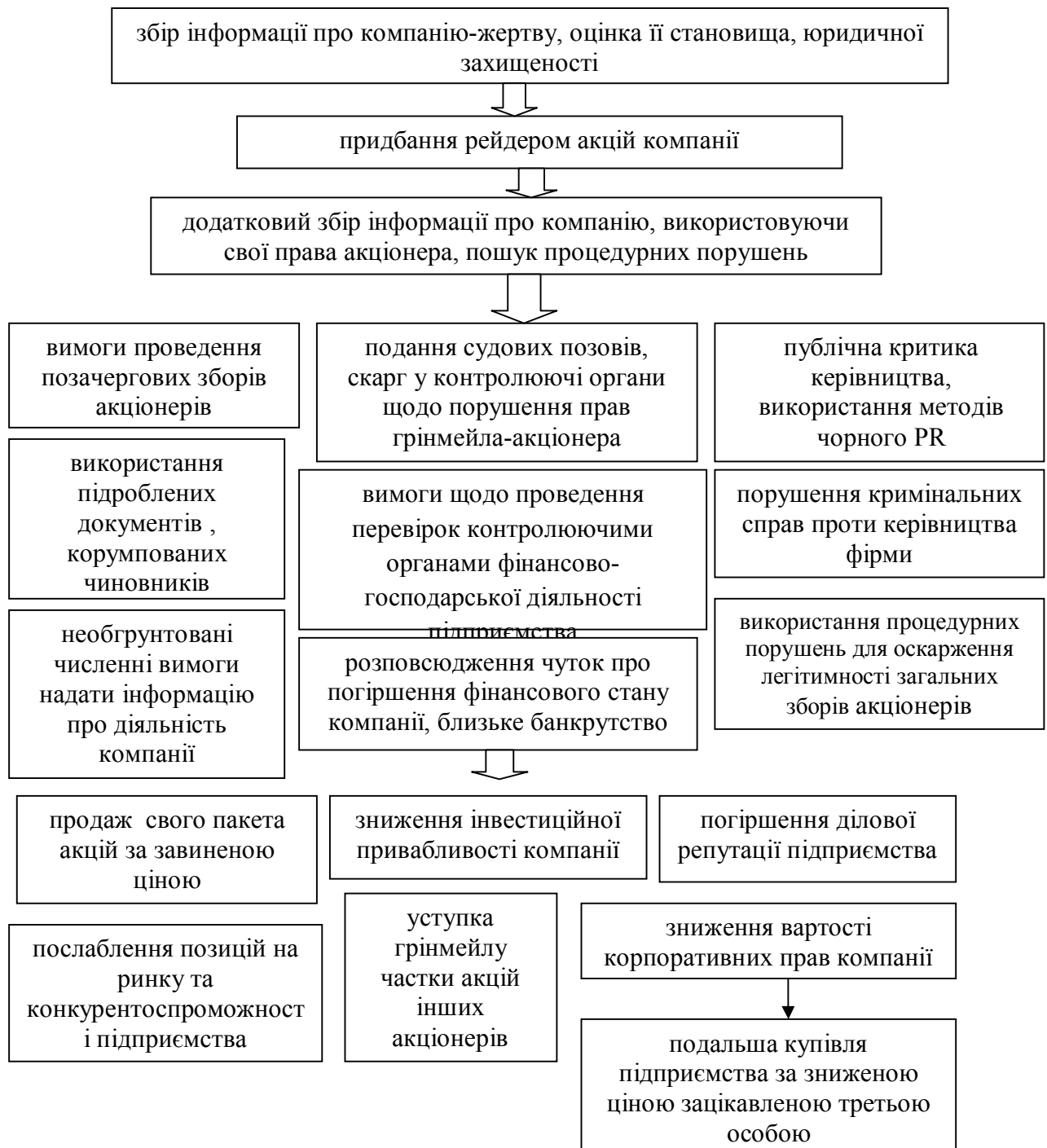

Рис. 3.2. Структура легальної схеми рейдерства (грінмейлінгу) [5, с. 81]

Аналізуючи рисунок 3.1. можна зробити висновки, що рейдери не вдаються до силових захватів підприємств, а опираючись на певні прогалини в законодавстві та із залученням конкретних «потрібних» осіб взмозі купити акції підприємства, що дає йому певні права. Зокрема, як акціонер, рейдер має право скликати позачергові збори акціонерів, продаж своїх акцій та інші.

Також в зарубіжному досвіді рейдери використовують корпоративні конфлікти на підприємствах, підкуп чиновників контролюючих органів, державних

владних структур, однак це стосується тих країн, в яких існує корупція у великих масштабах.

Слід відзначити, що в зарубіжній практиці незаконного захоплення контролю над підприємством виділяють три основні інструменти:

1. тендерна пропозиція;
2. боротьба за дорученням;
3. скупка акцій на фондовому ринку.

Кожна країна має свої способи та методи боротьби та запобігання рейдерським атакам, однак в кожній країні підприємці стверджують, що кращим способом захисту є запобігання даному явищу. Тобто слід контролювати усе, що відбувається на підприємстві та запроваджувати способи виявлення та попередження рейдерських атак, аби не зазнати недружнього чи ворожого поглинання.

Більшість європейських країн застосовують заходи захисту підприємницької діяльності від рейдерських атак на державному рівні, тобто, встановлюються чітко регламентовані норми законодавства, які допомагають запобігти даному негативному явищу та ефективно із ним боротись коли атаку розпочато. В Україні застосовуються більше заходи захисту підприємницької діяльності власне силами керівництва підприємств, а на законодавчому рівні дане явище мало контролюється.

3.2. Удосконалення державного регулювання у сфері протидії рейдерству

В сучасних умовах України формування ефективної системи протидії рейдерству набуває особливого значення. Насамперед це зумовлено зростанням численних суспільних загроз, пов'язаних із протиправними поглинаннями компаній та посиленням їх негативного впливу на розвиток корпоративного сектору господарювання.

Держава є основним регулятором відносин між суб'єктами на ринку, оскільки саме вона створює необхідне інституційне середовище для функціонування ринку корпоративного контролю. А тому, саме державі належить провідна роль у запровадженні антирейдерської системи захисту підприємств.

В країнах із сталими ринковими відносинами поняття «рейдерство» має дещо інше тлумачення – не тільки як суто силовий захват компанії або майна, а і як абсолютно законне придбання відповідних активів без згоди фактичного власника. В останньому випадку йдеться про так зване «вороже поглинання» – процес, який у всіх розвинутих країнах має жорстку регламентацію і відбувається прозоро. Запровадження цього процесу передбачає скуповування акцій акціонерних компаній на ринку з метою формування пакета, достатнього для зміни менеджменту (це стосується переважно міноритарних акціонерів). При цьому контроль за прийняттям стратегічних рішень переходить до інших власників, які більш високо оцінюють набуті активи і здатні запровадити більш ефективну систему управління ними. А тому ворожі поглинання стають потужним ринковим механізмом перерозподілу власності і забезпечення дієвості корпоративного управління [10].

Існує ряд суб'єктів, повноваження яких включають протидію х причинами та наслідками рейдерства. Такими суб'єктами є: Кабінет Міністрів України, Міністерство внутрішніх справ, прокуратура, Служба безпеки України.

Перш за все слід наголосити на повноваженнях Кабінету Міністрів України, адже саме Уряд вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, проводить внутрішню і зовнішню політику держави, здійснює загальнодержавні програми економічного розвитку, а також реалізує інші повноваження, які надані йому законодавством України.

Ключовими завданнями Міністерства внутрішніх справ щодо протидії рейдерства є: недопущення силових захоптів приміщень підприємств, установ чи організацій; виявлення, розкриття та запобігання злочинів; недопущення виникнення конфліктних ситуацій під час силових захоплень; охорона приватного, корпоративного та державного майна (на договірних умовах).

Щодо ключових завдань прокуратури у сфері захисту від рейдерства, то тут слід вказати на такі як забезпечення належної діяльності підприємств шляхом перевірки виконання законів за заявами та іншими повідомленнями про порушення законності, або із власної ініціативи; координація діяльності усіх правоохоронних органів у сфері боротьби із злочинністю.

Служба безпеки України є державним органом із спеціальним призначенням – забезпечувати державну безпеку країни, а тому, до повноважень даного суб'єкта у сфері протидії рейдерству включають наступні: припинення та розкриття випадків корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам держави; захист економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від посягань з боку окремих організацій, груп і осіб; виявлення, припинення та розкриття злочинів, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України; сприяння у порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоду життєво важливим (зокрема, економічним) інтересам України. Частіше за все органи Служби безпеки України покликані реагувати на рейдерські атаки, які відбуваються на державних підприємствах, діяльність яких має загально державне значення.

Рейдерство в Україні має досить широкі масштаби, що часто проявляється у корупційних діяннях органів влади, тому доцільними заходами підвищення протидії рейдерським атакам на державному рівні буде проведення перевірок правоохоронних органів, налагодження дієвої співпраці між усіма правоохоронними органами шляхом розробки спільних заходів щодо протидії проявам корупції [7, с. 86].

Ефективна протидія рейдерству можлива за умови співпраці усіх гілок влади. Розроблення державної політики у сфері протидії рейдерству набуває особливої актуальності у зв'язку із необхідністю:

1. ефективного захисту прав власності;
2. забезпечення високої конкурентної позиції України на світовому рівні;
3. орієнтацією підприємців на реалізацію довгострокових інвестиційних процесів;
4. припинення масових захоплень підприємств;
5. зменшення втрат підприємств від здійснення захисних від рейдерських атак дій та втрати держави внаслідок незаконного перерозподілу власності;
6. зниження напруги в суспільстві, яке пов'язане із збільшенням кількості силових незаконних захоплень підприємств;
7. формування у суспільстві непримиримого ставлення до фактів протиправного захоплення підприємств.

Для ефективного вирішення проблем боротьби з рейдерством необхідно аби завдання відповідали таким принципам як: законності, системності, відкритості, пріоритету економічного впливу, послідовності.

Найбільш дієвими правовими заходами є прийняття ряду нормативно-правових актів, які забезпечують певним чином захист від рейдерських атак підприємств. Так, 21 квітня 2010 року урядом ухвалено законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії протиправному поглинанню й захопленню підприємств», який передбачає посилення кримінальної відповідальності за підробку документів, фізичне захоплення приміщень, вступ у фіктивні права власності. 14 березня 2016 року Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню господарських товариств». Даний закон передбачає доповнення законодавчих актів положеннями про те, що підписи обов'язково повинні бути нотаріально посвідченими.

Ще одним нормативним актом, прийняття якого спрямоване на покращання правового регулювання процесу протидії рейдерству є Закон України «Про внесення змін до статті 67 Господарського кодексу України щодо забезпечення позову». Відповідно до цього законодавчого акта, недопускається забезпечення позову шляхом заборони: проведення загальних зборів акціонерів або учасників

господарського товариства таухвалення ними рішення; надання емітентом, реєстратором, зберігачем, депозитарієм реєстру власників іменних цінних паперів, інформації про акціонерів або учасників господарського товариства для проведення загальних зборів товариства; участі акціонерів або учасників у загальних зборах товариства, визначення правомочності загальних зборів акціонерів або учасників господарського товариства. Зміни і доповнення чинного законодавства справили в цілому позитивний вплив на кількість захоплень підприємств у результаті рейдерських атак [7, с. 85].

Наступним кроком протидії рейдерству в нашій державі стало прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту права власності, який набрав чинності 02 листопада 2016 року. Вказаний акт законодавства спрямований на врегулювання проблемних питань захисту прав власності під час реєстраційних дій та законодавче закріплення дієвих механізмів запобігання рейдерству. Прийняття Закону дасть можливість закріпити європейські стандарти захисту прав власності та економічних інтересів громадян та інвесторів.

Документ передбачає низку змін до законодавчих актів:

1. нотаріальне засвідчення справжності підписів у визначених випадках;
2. проведення реєстраційних дій виключно на підставі судового рішення, переданого з реєстру судових рішень;
3. використання реєстраторами та нотаріусами лише захищеного носія електронних ключів;
4. ускладнення процедури відкриття нового розділу в реєстрі нерухомого майна;
5. кримінальна відповідальність заявника, реєстратора та зацікавленої особи до 10 років з конфіскацією, а також адміністративна відповідальність - штраф до 8500 гривень;

6. надання права Міністерству юстиції та його територіальним органам за результатами розгляду скарги направляти подання про анулювання свідоцтва нотаріуса;

7. здійснення Міністерством юстиції постійного моніторингу реєстраційних дій з метою виявлення порушень порядку реєстрації;

8. збільшення терміну для подання скарги до Мін'юсту та його територіальних органів з 30 до 60 календарних днів;

9. повідомлення власників юридичної особи про отримання державним реєстратором заяви про внесення змін до реєстрів;

10. можливість при реєстрації бізнесу та нерухомості за бажанням власника отримати паперовий документ з підписом та печаткою державного реєстратора;

11. удосконалення правового регулювання питань стягнення адміністративного збору за проведення державної реєстрації [2].

На даний час захист прав та інтересів потерпілого від рейдерства чи шахрайства з використанням державних реєстрів може здійснюватись такими основними способами:

1. шляхом звернення до суду з позовом;

2. шляхом звернення до правоохоронних органів із заявою відкриття кримінального провадження;

3. шляхом звернення до Міністерства юстиції України із скаргою на дії реєстратора.

Однак, кожен із вказаних засобів захисту має свої недоліки, усунення яких і має стати пріоритетом для законодавців [3].

Сьогодні «ініціаторами» рейдерських атак є переважно олігархи й пов'язані з ними структури, тому від рейдерських атак не застрахована жодна компанія в Україні. Дана ситуація передбачає поставлення чітких завдань та цілей, досягнення яких забезпечить захист від рейдерських захоплень. Саме тому під час реалізації державної політики подолання рейдерства слід притримуватись таких пріоритетних напрямів:

- підвищення ефективності прокурорського нагляду за законністю на ринку злиття та поглинання підприємств;
- забезпечення координації дій правоохоронних і контролюючих органів, а також органів місцевого самоуправління та інших органів державного управління;
- створення загальнодержавного реєстру акціонерів і центрального національного депозитарію публічних акціонерних товариств;
- визначення характеру й обсягу відповідальності реєстратора та емітента перед зареєстрованими особами за порушення порядку ведення реєстру;
- законодавче оформлення можливостей створення спеціальних резервних копій цінних паперів і встановлення норм відповідальності реєстраторів і депозитаріїв за порушення правил, що забезпечують достовірність таких копій та їх збереження;
- законодавче врегулювання питань доступу до відповідної державної інформації;
- розробка комплексної програми боротьби з рейдерством;
- наділення Державної комісії (комітету) у справах боротьби з рейдерством відповідними повноваженнями, згідно з Конституцією та законами України, необхідними для оперативного реагування на ситуації, що мають стосунок дорейдерських дій та вжиття невідкладних заходів;
- сприяння впровадженню антирейдерських технологій безпосередньо на підприємствах;
- заохочення громадськості та ЗМІ до активної участі у протидії рейдерству [5].

Слід зазначити, що для протидії захопленню підприємств створено Міжвідомчу комісію з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, основними завданнями якої є:

- сприяння забезпеченню координації дій державних органів з питань захисту прав інвесторів, посилення протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства;

– підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства, зокрема щодо підвищення ефективності діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у відповідній сфері;

– розроблення комплексу заходів захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства, забезпечення вдосконалення механізму регулювання у відповідній сфері [9].

Отже, вдосконалення законодавства України у сфері протидії рейдерству, підвищення ефективності діяльності суб'єктів щодо запобігання даному явищу, реформування судової системи є необхідними, але не достатніми заходами у сфері боротьби із незаконними захопленнями підприємств.

3.3.Пропозиції щодо запобігання та захисту від рейдерства господарюючих суб'єктів

У формуванні підходів до захисту від рейдерських атак, активну участь беруть уряди великої кількості країн та недержавні організації і групи. Діяльність державних органів спрямовані перш за все на удосконалення корпоративного законодавства, а саме: встановлення обов'язковості забезпечення дотримання конкуренції, захисту прав акціонерів та забезпечення рівного ставлення до них. А діяльність недержавних організацій та груп спрямовані на формування правил і процедур корпоративного управління, які були б добровільно прийняті бізнес-товариством, відповідали міжнародно-визнаним принципам та враховували при цьому національні особливості. Результатом діяльності таких груп стала поява в розвинених країнах Кодексів корпоративного управління. Даний документ містить звід добровільно прийнятих стандартів і внутрішніх норм, які встановлюють і регулюють порядок корпоративних

відносин. Правовий статус даного документу в різних країнах неоднаковий, в тому розумінні, що в деяких країнах Кодекс корпоративного управління збірником обов'язкових умов, яких повинні дотримуватись компанії, а в ряді інших країн даний законодавчий акт містить носить рекомендаційний характер і не містить обов'язкових вимог до виконання [8].

В Україні юридично не закріплене поняття рейдерства, тому доцільним є закріплення такого явища в законодавчих актах, як суспільно небезпечного діяння. Закріплення процесів рейдерства, його ознаки дадуть змогу відмежовувати такі протиправні діяння від правових методів встановлення контролю над суб'єктами підприємництва. Також дивлячись та не, що рейдерство несе небезпечні наслідки, то доцільним буде встановлення кримінальної відповідальності за такі діяння. Однак, встановлення кримінальної відповідальності не захистить повною мірою підприємництво від рейдерських атак, поряд із цим слід унеможливити надання таким діям вигляду законних. Мається на увазі такі методи як: фальсифікація судових рішень, їх реєстрація минулими датами, підроблення журналів позовних заяв, тощо [19].

Крім Кодексу корпоративного управління, в розвинених країнах існують інші методи захисту підприємств від ворожих поглинань (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Порівняння методів захисту підприємств від ворожих поглинань на законодавчому рівні розвинених країн світу

Країна	Законодавчо закріплені норми
Італія	Встановлено кримінальну відповідальність за злочини проти корпоративних відносин.
Великобританія	Створено Комісію з питань добросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності, на яку покладено обов'язок відстеження інформації про планове злиття і поглинання та встановлення певних санкцій до порушників корпоративного законодавства.
Німеччина	Чітко визначені механізми ворожого поглинання, вимоги та обмеження, які пов'язані з даним процесом. А також розроблено і прийнято добровільний Кодекс про ворожі поглинання (компанія-агресор повинна попереджати про свої наміри компанію-мету).

Джерело: складено автором за [19].

Основними способами протистояння рейдерству повинні бути превентивні заходи, тобто кожний повинен бути до цього готовий і певним чином озброєний для протистояння цьому явищу. Як показує практика, в Україні протистояти рейдерству лише правовим способом неможливо, а тому господарюючий суб'єкт, який бажає себе захистити, повинен організувати низку необхідних дій, які слугуватимуть захистом від рейдерських захоплень. На даний час самозахист є більш актуальним та рішучішим, оскільки існує законотворча повільність, нерішучість та відсутність політичної волі органів державної влади [6].

Компанії, яким загрожує захоплення, виробляють власну стратегію, яка спрямована на запобігання і протистояння даному процесу. Найчастіше застосовуються такі тактичні прийоми при запобіганні поглинанням:

- звернення до компаній, які спеціалізуються на ранньому виявленні спроб поглинання;
- виділення засобів, які будуть зберігатись поза межами компанії на випадок поглинання;
- запрошення фахівців, які спеціалізуються на розробленні стратегій запобігання і захисту від рейдерства;
- моніторинг керівництвом господарюючого суб'єкта торгових операцій з акціями, характерними для поглинання [16, с. 26].

Л. В. Руденко-Сударєва характеризує і деталізує, у своїх працях, тактику, яку повинне застосовувати підприємство, яке поглинається, аби протистояти цьому. Вона акцентує увагу на тому, що підприємству, яке поглинається, слід розраховувати на власні сили та передбачати можливі рейдерські атаки в майбутньому і бути до них готовими.

При виборі тактичних прийомів чи інструментів, підприємство застосовує найбільш вдалі, найбільш ефективні та належні для даного суб'єкта господарювання. Також слід зазначити, що при виборі однієї тактики захисту бізнесу від рейдерських атак, ефективність такого захисту не завжди може бути виправданий. Тобто, мається на увазі, що підприємство, яке є фінансово

привабливим для рейдера, та може бути об'єктом рейдерських атак, повинно застосовувати декілька тактичних прийомів для захисту підприємства. При цьому слід аналізувати кожну з тактик, передбачити можливі її негативні сторони, негативні наслідки для підприємства, а інколи і передбачити її ефективність у майбутньому. Для ефективності дій тактичних прийомів потрібне випробування їх на практиці та застосування паралельно однієї тактики з іншою.

Компанії, перед якими стоїть реальна загроза поглинання, слід виробити свою стратегію опору. При цьому вибирається тактика та інструменти, що є надзвичайно важливим для господарюючого суб'єкта.

Існує велика кількість використовуваних тактичних прийомів, а також інструментів опору рейдерським захватам. Кожне підприємство має право обирати на свій розсуд застосування таких із запропонованих тактичних прийомів та інструментів, або розробляти власні (рис. 3.3).

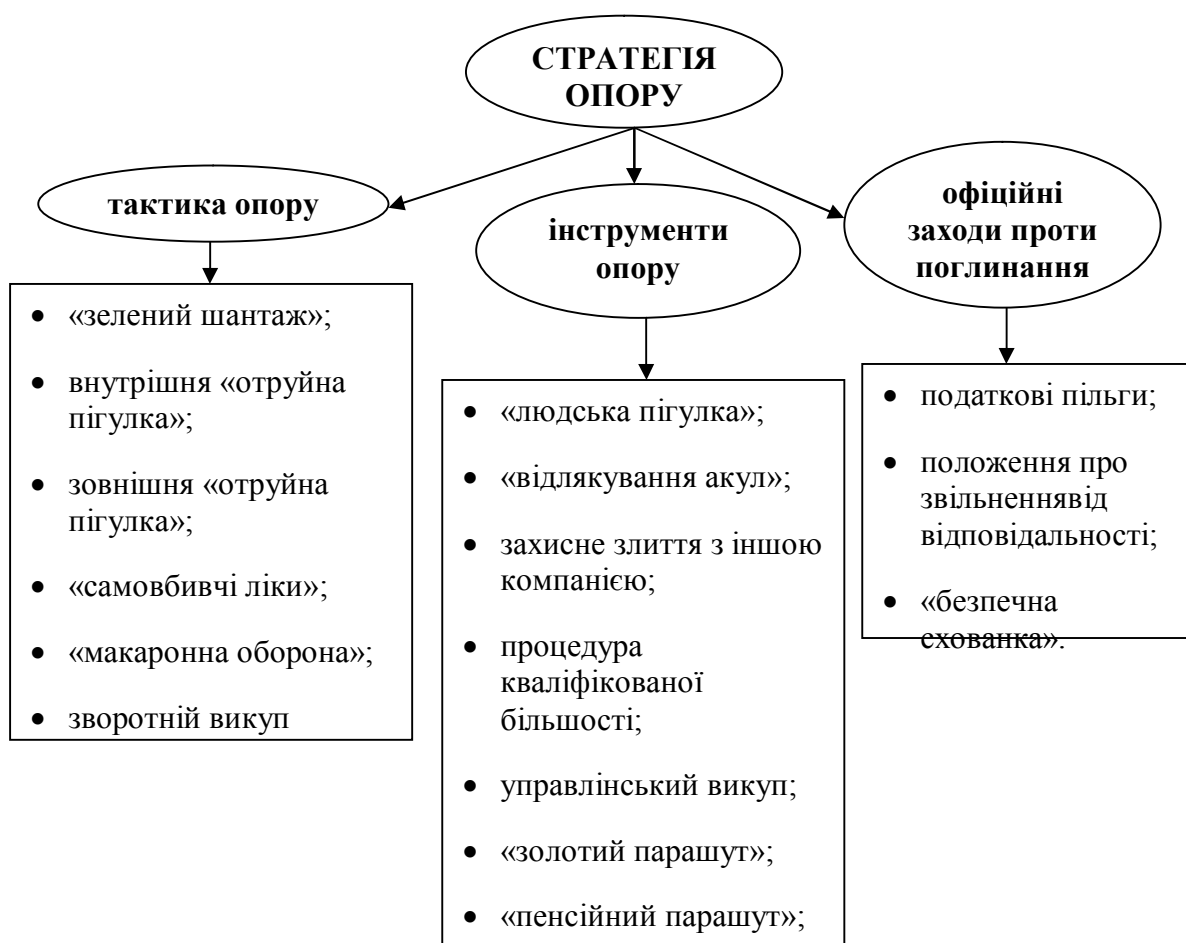

Рис. 3.3. Стратегічні і тактичні методи опору[16, с.27]

Розглянемо сутність окремих тактичних прийомів та інструментів, які використовуються підприємствами. Один із таких прийомів має назву «зелений шантаж», який полягає в тому, що компанія, яка поглинається, викуповує акції у поглиначу з премією в обмін на домовленість впродовж певного терміну не викуповувати контрольний пакет акцій.

«Отруйна пігулка» – полягає в тому, що компанія, яка поглинається, представляє свої акції в непривабливому світлі. Дана тактика передбачає застосування «внутрішньої отруйної пігулки» та «зовнішньої отруйної пігулки». Сутність «внутрішньої отруйної пігулки» полягає в тому, що підприємство, яке поглинається, встановлює додаткову емісію акцій, що дозволяє всім акціонерам компанії, окрім поглиначу, купувати додаткові акції за зниженими цінами. «Зовнішня отруйна пігулка» надає право власникам звичайних акцій купити акції покупця за зниженими цінами при небажаному об'єднанні компанії [16, с.26].

Ще одним із тактичних прийомів є «самовбивчі ліки», сутність такого прийому полягає в тому, що проводиться обмін акцій компанії, яка поглинається, на її кредитні зобов'язання. Однак, дана тактика, може не лише відлякати рейдера, але і призвести саме підприємство, яке поглинається до банкрутства [17].

«Макаронна оборона» полягає в емітуванні великої кількості облігацій і надається можливість довгострокової виплати за завищеними цінами при поглинанні.

Тактика «випаленої землі» полягає в тому, що компанія, яка поглинається продає найпривабливішу частину бізнесу, для того, щоб ця частина не дісталась рейдеру.

«Пек-мен» застосовується підприємством, яке поглинається до самого рейдера, тобто підприємство, яке поглинається скуповує акції самого рейдера, тим самим загрожуючи поглинути його. Іншими словами, ця тактика може отримати назву «напад – найкраща оборона» [16, с.27].

При виборі тактики, для збереження свого становища та недопущення поглинання, підприємство, яке поглинається обирає інструменти, якими керується при захисті від рейдерських атак. Такими інструментами є:

– «людська пігулка» – сутність застосування такого інструменту полягає у домовленості про звільнення керівного складу і провідних спеціалістів, аби поглинання стало недоцільним;

– «пенсійний парашут» – полягає в укладенні пенсійної угоди, відповідно до якої при спробі поглинання надлишкові активи компанії будуть перераховуватись учасникам програми у вигляді збільшених пенсій. При застосуванні такого інструменту підприємство унеможливорює поглинання шляхом обмеження рейдера у фінансових ресурсах, що стає недоцільним для рейдерської атаки;

– запобігання фінансового важеля – компанія, яка поглинається, бере велику позику і виплачує акціонерам великі суми. В даній ситуації, використовуючи такий інструмент, підприємство, яке поглинається, стає, так би мовити, «білим лицарем»;

– управлінський викуп – керівник підприємства, яке поглинається, викупує всі акції, які знаходяться в обороті компанії із преміями і компанія стає приватною [16, с.27].

Найважливішим чинником у забезпеченні недопущення рейдерських атак є добір кадрів на підприємстві. Тобто повинен здійснюватись аналіз системи управління бізнесом – встановлення кола осіб, які мають доступ до цінної інформації, які займають посади голови спостережної ради, члена спостережної ради, голови правління, члена правління, головного бухгалтера та інших. Якщо на підприємстві існує недовіра хоча б до одного із осіб, які займають високі посади, потрібно провести оновлення складу персоналу управління бізнесом. В тих випадках, коли таке оновлення не можливе, слід скоротити дану посаду чи прийняти інші заходи, аби ця особа втратила доступ до цінної інформації. Адже багато випадків поглинання рейдерами підприємств здійснюється за участі і взаємодопомоги персоналу управління підприємства, яке поглинається. Тобто саме менеджмент (органи управління) підприємства є найслабкішою ланкою. Досить часто керівнику підприємства є вигідним таке поглинання з особистих

корисливих мотивів, і це також слід враховувати і не ігнорувати такого варіанту подій при поглинанні.

Основними складовими які потребують захисту від рейдерських атак є:

- органи управління;
- капітал підприємства;
- майно підприємства;
- система захисту, тобто певні межі, за які рейдер не повинен увійти.

Досить часто, при самозахисті від рейдерських атак, підприємство, яке поглинається, застосовує нетрадиційні прийоми, на власний розсуд. Одним із таких прийомів є такий прийом, який полягає у тому, що внутрішню фірму, яка може бути найпривабливішою для рейдера, обтяжити кредиторською заборгованістю. При застосуванні таких організаційно-правових заходів слід створити ще одну, так би мовити «кишенькову» фірму, заклавши на її рахунок необхідну суму коштів для погашення кредиторської заборгованості внутрішньої фірми в подальшому, заклавши при цьому все її майно.

Ще одним із нетрадиційних заходів захисту є застосування таких організаційно-правових заходів, які полягають у здійсненні певних схем, однією із яких можна назвати таку: підприємство передає основне приміщення в оренду за договором, з правом викупу підконтрольній особі. Однак такий спосіб є дещо ризиковим, адже підконтрольна особа може отримати вигідні пропозиції від рейдера, та шляхом корумпованості, рейдер може досягти своєї мети [6].

Отже, для захисту господарюючих суб'єктів від рейдерства застосовують досить різноманітні методи, тактичні прийоми, використовують різного роду інструменти для запобігання рейдерським атакам. На сьогоднішній день підприємствам доводиться частіше вдаватися до самозахисту, оскільки на державному рівні захист від рейдерських атак не врегульовано.

Висновки до розділу 3

Більшість європейських країн застосовують заходи захисту підприємницької діяльності від рейдерських атак на державному рівні, тобто, встановлюються чітко регламентовані норми законодавства, які допомагають

запобігти даному негативному явищу та ефективно із ним боротись коли атаку розпочато. В Україні застосовуються більше заходи захисту підприємницької діяльності власне силами керівництва підприємств, а на законодавчому рівні дане явище мало контролюється.

Держава є основним регулятором відносин між суб'єктами на ринку, оскільки саме вона створює необхідне інституційне середовище для функціонування ринку корпоративного контролю. А тому, саме державі належить провідна роль у запровадженні антирейдерської системи захисту підприємств. Вдосконалення законодавства України у сфері протидії рейдерству, підвищення ефективності діяльності суб'єктів щодо запобігання даному явищу, реформування судової системи безперечно є необхідними, однак не є достатніми заходами у сфері боротьби із незаконними захопленнями підприємств.

Компанії, яким загрожує захоплення, виробляють власну стратегію, яка спрямована на запобігання і протистояння даному процесу, оскільки на державному рівні захист від рейдерських атак не врегульовано.

ВИСНОВКИ

Отже, економічне рейдерство залишається актуальним питанням, яке є суттєвою загрозою для інвестиційного клімату в країні, загрожує безпеці власності вітчизняних та іноземних інвесторів.

Виникнення конфлікту в середині корпоративних відносин так чи інакше чинить вплив на ці відносини і при цьому створює певну загрозу незалежного здійснення чи неможливості реалізації їх сторонами своїх прав. Корпоративний конфлікт вважають таким станом, в якому перебувають учасники різних корпоративних відносин та під час якого унеможлиблюється здійснення своїх прав учасниками.

В Українській науковій літературі термін «рейдерство» трактується по-різному, тобто кожен з дослідників, який вивчав питання рейдерства дає своє тлумачення даного терміну. Це зумовлено тим, що на законодавчому рівні тлумачення поняття «рейдерство» відсутнє. Більшість визначень поняття «рейдерство» мають спільні ознаки при трактуванні, однак існують і відмінності. Так, більшість вчених вважають, що рейдерство – це захоплення підприємств. Існує думка, що рейдерство – це дружні або недружні поглинання, а інколи й злиття.

Виділяють три види рейдерства: «біле», «сіре» і «чорне». «Біле» полягає у застосуванні недосконалості законодавства. «Сіре» полягає у застосуванні як законних, так і незаконних методів здійснення таких діянь. «Чорне» – використання протиправних, заборонених методів і прийомів (силових захватів).

Термін «рейдерство» введено до ділового спілкування на межі XIX-XX ст. ст. Виникнення рейдерства в Україні бере свій початок з 90-х років, коли відбувся перехід до ринкової економіки. А також виникнення такого явища пов'язане із появою значних прогалів у законодавстві та корумпованістю органів державної влади. Протягом останніх років рейдерство набуло широких масштабів.

Дослідити реальний стан рейдерства в Україні на сьогоднішній день досить складно, оскільки офіційна статистика не ведеться, а для аналізу певних аспектів можливе звернення до засобів масової інформації.

Щорічно в Україні фіксується в середньому понад 35-40 тисяч рейдерських атак, в результаті яких руйнуються стратегічні підприємства, банкрутують ефективні підприємства. Тиск рейдерів на бізнес віднімає в країні 1-2 % економічного зростання щорічно.

Про рівень рейдерства в Україні та його вражаючі масштаби свідчать наступні факти:

- в Україні діє щонайменше 35-50 спеціалізованих рейдерських груп, які складаються здосвідчених юристів та економістів;
- рейдерство набуло в Україні системного характеру. Кількість захоплень сягає 3000 на рік;
- результативність рейдерських атак – понад 90 %

Рейдерство є суттєвою загрозою для економічної безпеки сучасного українського суспільства, як на рівні господарюючих суб'єктів, так і на рівні національної безпеки держави.

В умовах підвищення рівня тіньової економіки під тиском макроекономічної нестабільності спостерігається посилення недружніх поглинань, рейдерських атак як вид конкурентної боротьби за активи суб'єктів господарювання.

Рейдерські захоплення являють собою ретельно сплановані дії, які включають певний набір технологій. Атака рейдерів починається із планування, тобто визначається об'єкт захоплення, вивчаються його особливості та перспективи захоплення. Механізм протиправного захоплення підприємства є добре організованим, цілеспрямованим і комплексним заходом, який вимагає від рейдерів значних ресурсів.

Більшість європейських країн застосовують заходи захисту підприємницької діяльності від рейдерських атак на державному рівні, тобто, встановлюються чітко регламентовані норми законодавства, які допомагають запобігти даному негативному явищу та ефективно із ним боротись коли атаку розпочато. В Україні застосовуються більше заходи захисту підприємницької

діяльності власне силами керівництва підприємств, а на законодавчому рівні дане явище мало контролюється.

Держава є основним регулятором відносин між суб'єктами на ринку, оскільки саме вона створює необхідне інституційне середовище для функціонування ринку корпоративного контролю. А тому, саме державі належить провідна роль у запровадженні антирейдерської системи захисту підприємств. Вдосконалення законодавства України у сфері протидії рейдерству, підвищення ефективності діяльності суб'єктів щодо запобігання даному явищу, реформування судової системи безперечно є необхідними, однак не є достатніми заходами у сфері боротьби із незаконними захопленнями підприємств.

Компанії, яким загрожує захоплення, виробляють власну стратегію, яка спрямована на запобігання і протистояння даному процесу, оскільки на державному рівні захист від рейдерських атак не врегульовано.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122
3. Андрушків Б. М., Малюта Л. Я. Економічна та майнова безпека бізнесу: навчальний посібник / Б. М. Андрушків, Л. Я. Малюта. – Тернопіль: ФОП Паляниця В. А. – 2016. – 180 с.
4. Бабич Т. Рейдерство в Україні – загроза національній безпеці. –[Електронний ресурс] / Т. Бабич. – Режим доступу:
<http://www.viche.info/journal/2105/>
5. Берлач Ю. А. Діяльність органів державної влади у сфері протидії рейдерству в Україні. – [Електронний ресурс] / Ю. А. Берлач. – Режим доступу:
<http://pravoznavec.com.ua/period/article/12096/%DE>
6. Беліков О. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення. –[Електронний ресурс] / О. Беліков. – Режим доступу:
<http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2638>
7. Біляк Ю. В. Корпоративні конфлікти в сучасному акціонерному товаристві: методика розпізнання. – [Електронний ресурс] / Ю. В. Біляк. – Режим доступу:
http://www.agrosvit.info/pdf/16_2013/8.pdf
8. Біляк Ю. В. Специфіка корпоративного рейдерства як процес отримання юридичного та фізичного контролю над майном, бізнесом проти волі власника підприємства. –[Електронний ресурс] / Ю. В. Біляк. – Режим доступу:
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2039>
9. Брановицький В. В. Корпоративний конфлікт як невід'ємна складова ринкових взаємовідносин / В. В. Брановицький // Бізнес Інформ. – 2014. – № 7. – С. 65–70.

10. Брановицький В.В. Механізм перерозподілу власності як умова сталого розвитку. / В. В. Брановицький // Економіка та держава. – № 3. – 2014. – С. 97-100.
11. Буднік І. О. Теоретичні основи механізму протистояння недружньому поглинанню. [Електронний ресурс] / І. О. Буднік– Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/926/1/Буднік%20І.О.%20Теоретичні%20основи%20механізму%20протистояння%20недружньому%20поглинанню.pdf>
12. Бурбело О. А. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз. – [монографія]. –[Електронний ресурс] / О. А. Бурбело, С. К. Рамазанова. – Режим доступу:
<http://www.iepd.dn.ua/wp-content/uploads/2014/03/maket-1.pdf>
13. Бурбело О. А. Особливості рейдерства в Україні. /О. А. Бурбело, С. О. Бурбело // Часопис економічних реформ. – № 2. – 2011. – С. 6-10.
14. Васильчак С. В. Рейдерство та його вплив на фінансово-економічну безпеку підприємства. / С. В. Васильчак. // Науковий вісник НЛТУ. – Вип. 19.11. – 2009. – С. 261-298.
15. Варналій З., Мазур І. Основні передумови та шляхи подолання рейдерства в Україні. –[Електронний ресурс] / З. Варналій, І. Мазур. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/juli/1.htm>
16. Варналій З. С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання. –[Електронний ресурс] / З. С. Варналій. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/3/17.pdf>
17. Варналій З. Роль державних інституцій в удосконаленні державного регулювання у сфері протидії рейдерству / З. Варналій // Економіка. – №1 (154). – 2014. – С. 9-14.
18. Вівчар О. І. Перманентна генерація розвитку рейдерства в контексті деструктивних економічних явищ / О. І. Вівчар // Вісник Чернівецького

торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – Випуск III (55). – Чернівці, 2014 – С. 44-47.

19. Вінник О. М. Корпоративні конфлікти та зловживання корпоративними правами в акціонерних товариствах: традиційні та інноваційні способи попередження й розв'язання / О. М. Вінник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2012/06/%D0%9E.%D0%9C.%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>.

20. Гаврилко П. П. Корпоративні відносини в банківському секторі : фінансові механізми та маркетингові стратегії : монографія / П. П. Гаврилко, М. О. Кужелєв, І. Г. Брітченко. – Рівне-Новий Сонч : Волин. обереги, 2016. – 228 с.

21. Гавриляко Я. Самозахист підприємств від рейдерства [Електронний ресурс] / Я. Гавриляко. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pravo/65/9978-samozaxist-pidpriyemstv-vid-rejderstva.html>

22. Грек Б. М., Грек Т. Б. Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні. / Б. М. Грек, Т. Б. Грек / Адвокат. – 2010. – №9. – С. 29.

23. Данельян А. А. Корпорація та корпоративні конфлікти. – [Електронний ресурс] / А. А. Данельян. – Режим доступу: <http://pravolib.pp.ua/korporatsiya-korporativnyie-konfliktyi.html>

24. Данилова Е. І. Місце конфлікту в системі корпоративних відносин: європейський та вітчизняний досвід / Е. І. Данилова // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2014. – Вип. 39. – С. 32–35.

25. Дорошук А. А. Система регулювання рейдерства в Україні / А. А. Дорошук, М. В. Трибуха // Економіка: реалії часу. – 2011. – № 1. – С. 170 – 176.

26. Живко З. Б. Удосконалення державного регулювання у сфері протидії рейдерству / З. Б. Живко, З. С. Варналій // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. – № 7. – 2013. – С. 81-92.

27. Жорнокуй Ю. М. Корпоративні конфлікти в акціонерних товариствах: цивільно-правовий аспект : монографія / Ю. М. Жорнокуй. – Х. : Право, 2015. – 532 с.
28. Жукова Л. М. Економічний зміст конфліктів корпоративного сектору та особливості їх розв'язання в умовах ринкової трансформації. – [Електронний ресурс] / Л. М. Жукова. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1215>
29. Задихайло Д. Корпоративне управління: навч. посіб. / Д. Задихайло, О. Кібенко, Г. Назарова. // Х. : Фоліо, 2003. – 687 с.
30. Иванова Е. А. Анализ корпоративных интересов промышленных предприятий в современной экономике России Е. Ф. Иванова // Вестник Таганрогского института управления и экономики. – 2014. – № 2. – С. 18–19.
31. Іоргачова М. І. корпоративні конфлікти в Україні: основні види та їх значущість. – [Електронний ресурс] / М. І. Іоргачова. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/natural/Vnulp/Ekonomika/2011_698/25.pdf
32. Ісар І. В. Рейдерство в Україні: причини виникнення та шляхи подолання. – [Електронний ресурс] / І. В. Ісар. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Pravo/12_57137.doc.htm
33. Каліцінська К. О. Використання закордонного досвіду в процесі формування стратегії економічного захисту підприємств в умовах рейдцікавості. / К. О. Каліцінська // Агросвіт. – № 11.– 2012. – С. 43-45.
34. Камлик М. І. Рейдерство в Україні: сутність та засоби протидії. – [Електронний ресурс] / М. І. Камлик, М. А. Погорецький, В. П. Шеломенцев. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Таня/Downloads/boz_2007_17_6%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Таня/Downloads/boz_2007_17_6%20(2).pdf)
35. Колесник М. А. Зарубіжний досвід протидії рейдерству та можливості його використання в Україні. [Електронний ресурс] / М. А. Колесник. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pib/2010_5/PB-5/PB-5_2.pdf

36. Колесник М. А. Рейдерство в Україні: загальна характеристика та основні тенденції розвитку. – [Електронний ресурс] / М. А. Колесник. – Режим доступу:

http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Pib/2011_1/PB-1/PB-1_16.pdf

37. Концевич О. К., Дернова А. Ю. Боротьба з рейдерством в Україні. Основні схеми здійснення та шляхи подолання. – [Електронний ресурс] / О. К. Концевич, А. Ю. Дернова. – Режим доступу:

http://www.rusnauka.com/31_NNM_2013/Economics/10_147626.doc.htm

38. Копитко Н. Т. Особливості прояву рейдерства в Україні. – [Електронний ресурс] / Н. Т. Копитко. – Режим доступу:

http://nvunfu.esy.es/Archive/2009/19_11/189_Wasylczak_19_11.pdf

39. Кужелев М. А. Корпоративные конфликты: сущность, виды и механизм защиты интересов собственников / М. А. Кужелев // Економіка і організація управління. – 2010. – № 1(7). – С. 32–40.

40. Кунтий Н. Я. Використання зарубіжного досвіду запобігання легальним схемам рейдерських атак / Н. Я. Кунтий // Економіка та держава. – № 2. – 2012. – С. 80-82.

41. Кушерець Д. Передумови виникнення рейдерства в Україні: аналіз доктринальних підходів. – [Електронний ресурс] / Д. Кушерець. – Режим доступу:

http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nzizvru/2012_4/p13_11.html

42. Лазуренко В. И. Корпоративные конфликты: рейдерство / В. И. Лазуренко, Ю. В. Лазуренко. – Донецк: Світ книги, 2012. – 656 с.

43. Ліщинський М. П. Сутність та причини корпоративних конфліктів в аграрних корпоративних структурах / М. П. Ліщинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/15936/1/12lmp.pdf>.

44. Логвіненко В. О. Сучасні підходи до формування методів та засобів захисту від рейдерських атак. [Електронний ресурс] / В. О. Логвіненко. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2240>

45. Мейта В. І. Рейдерство в Україні як загроза економічній безпеці підприємницької діяльності. – [Електронний ресурс] / В. І. Мейта. – Режим доступу:

<http://www.kpi.kharkov.ua/archive/MicroCAD/2014/S23/РЕЙДЕРСТВО%20В%20УКРАЇНІ%20ЯК%20ЗАГРОЗА%20ЕКОНОМІЧНІЙ%20БЕЗПЕЦІ.pdf> 14/

46. Мельник М. І. Інституційне забезпечення безпеки бізнес-середовища України умовах європейської інтеграції. – [Електронний ресурс] / М. І. Мельничук. – Режим доступу: http://ird.gov.ua/vid_3/eui_2014_1_69_Melnyk.pdf

47. Мельниченко О. А., Пушкарьова В. І. Протидія рейдерству як складова державної політики щодо економічної безпеки. – [Електронний ресурс] / О. А. Мельниченко, В. І. Пушкарьова. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2015-1/doc/2/04.pdf>

48. Молодецький С. С. Рейдерство в Україні як загроза підприємницькій діяльності – [Електронний ресурс] / С. С. Молодецький. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/108.pdf>

49. Моніторинг рейдерських атак в Україні за січень – лютий 2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2015/03/Reyderstvo-doslidzhennya-UIRE.pdf>

50. Москаленко С. Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблеми та шляхи боротьби. – [Електронний ресурс] / С. Москаленко. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2611>

51. Натуркач Р. Удосконалення системи реєстрації (антирейдерський закон). – [Електронний ресурс] / Р. Натуркач. – Режим доступу: <http://ua-reporter.com/uk/print/207188>

52. Носова О. В. Національна економіка. / О. В. Носова. // К.: Центр учбової літератури. – 2013. – С. 342-352.

53. Офіційний сайт Антирейдерського союзу підприємців України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://antiraider.ua/ucp_mod_ucp_articles_show_170.html

54. Панасенко Р. А. Щодо криміналізації та тлумачення «рейдерства» в Україні / Р. А. Панасенко // Вісник ЛугДУВС ім. Е. О. Дідоренка. Спецвипуск. – 2010. – № 5. – С. 21 – 29.

55. . Перхач О. Л. Корпоративні конфлікти: особливості виникнення в умовах військової агресії РФ. – [Електронний ресурс] / О. Л. Перхач. – Режим доступу:

http://www.conf.inem.lviv.ua/wpcontent/uploads/2016/04/Zbirnyk_RMVINEM-2016.pdf

56. Перхач О. Л. Сутність, класифікація та причини виникнення корпоративних конфліктів. – [Електронний ресурс] / О. Л. Перхач. – Режим доступу:

http://www.visnyk-onu.od.ua/journal/2015_20_3/30.pdf

57. Подольчак Н. Ю. Місце та види управлінських конфліктів у сучасній системі менеджменту підприємства / Н. Ю. Подольчак, Г. Р. Ковальчук // Вісник Національного університету «Львівська полтехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2012. – № 748. – С. 88–95.

58. Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні. –[Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.stattionline.org.ua/pravo/19-2012-10-17-20-57-27/320-ponyattya-ta-istorichni-peredumovi-rozvitku-rejderstva-v-ukraïni.html>

59. Про утворення міжвідомчої комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств. / Постанова КМУ від 21.02.2007 року, № 257

60. Ратошнюк І. М. Особливості рейдерства в Україні: проблеми та шляхи подолання. –[Електронний ресурс] / М. І. Ратошнюк, Т. Д. Стеф'юк. – Режим доступу:

http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Economics/3_111324.doc.htm

61. Рибінцев В. О. Сутність та класифікація корпоративних конфліктів / В. О. Рибінцев, М. В. Хацер // Вісник Національного університету «Львівська полтехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2012. – № 748. – С. 95–99.

62. Руденко-Сударєва Л. В. Збереження економічної безпеки функціонування господарюючих суб'єктів в умовах активізації корпоративних поглинань та рейдерських захоптів / Л. В. Руденко-Сударєва // Незалежний аудитор. – 2013. – № 3. – С. 22 – 28.

63. Руденко-Сударєва Л. В. Процеси злиттів та поглинань в контексті економічної безпеки підприємництва / Л. В. Руденко-Сударєва // Інтелект – 21. – 2010. – № 2. – С. 10 – 17.

64. Самойленко В. В. Корпоративные конфликты в акционерных обществах: юридические решения практических ситуаций / В. В. Самойленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://asterslaw.com/upload/iblock/cfa/vvs_061.pdf.

65. Сафронова О. Державні механізми протидії рейдерству в корпоративному секторі економіки України: принципи та пріоритети запровадження. □Електронний ресурс□ / О. Сафронова // Режим доступу:

<http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-1-16.pdf>

66. Сафронова О. Розвиток організаційно-правових механізмів державної протидії корпоративному рейдерству в Україні. – [Електронний ресурс] / О. Сафронова. – Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-2-19.pdf>

67. Семенченко Н. В. Стратегії протидії рейдерському захопленню / Н. В. Семенченко // Європейські перспективи. – № 2, ч.1. – 2011. – С. 188-195.

68. Скалозуб Л. П., Василичук В. І. Організаційні засади протидії рейдерству в Україні. / Л. П. Скалозуб, В. І. Василичук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – № 3. – 2009. – С. 1-8.

69. Смітюх А. В. Рейдерство, поглинання та загарбання: співвідношення понять та класифікації. – [Електронний ресурс] / А. В. Смітюх. – Режим доступу:

<http://www.dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/6242/1/92-101.pdf>

70. Степанов С., Габдрахманов С. Корпоративные конфликты в современной России и за рубежом / С. Степанов, С. Габдрахманов. – М. – 2011. – 140 с.

71. Таращанська О. Б. Державна протидія рейдерству в корпоративному секторі економіки України. – [Електронний ресурс] / О. Б. Таращанська. – Режим доступу:

<http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10tobseu.pdf>

72. Таращанська О. Б. Рейдерство в Україні: причини виникнення та шляхи подолання / О. Б. Таращанська // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 2. – С. 123 – 126.

73. Тивончук І. О. Особливості рейдерства в Україні. – [Електронний ресурс] / І. О. Тивончук, Г. Я. Глинська. – Режим доступу:

http://vlp.com.ua/files/22_23.pdf

74. Фальшовик Д. Рейдерство як різновид протидії законній господарській діяльності / Д. Фальшовик // Науковий вісник державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2014. – Вип. 1. – С. 312 – 322.

75. Фоміна К. Боротьба з рейдерством в Україні: чи є перспективи? – [Електронний ресурс] / К. Фоміна. – Режим доступу: <http://pr-z.com.ua/node/115>

76. Фомічов К. С. Актуальні проблеми боротьби з рейдерством в Україні / К. С. Фомічов // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – № 4. – 2014. – С. 312-318.

77. Холод В. В. Корпоративні конфлікти та шляхи їх подолання. – [Електронний ресурс] / В. В. Холод, Л. С. Резнікова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73501.doc.htm

78. Черевко О. В. Рейдерство як одна з серйозних загроз економічній безпеці підприємства. – [Електронний ресурс] / О. В. Черевко. – Режим доступу:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3308>

79. Швець В. О. Фактори, що сприяють рейдерському переділу власності в Україні. / В. О. Швець // Європейські перспективи. – №4, ч.2. – 2011. – С. 75-79.

80. Шевченко І. Л. Рейдерство: основні схеми здійснення та способи захисту / І. Л. Шевченко // Економічний простір. – 2008. – № 12. – С. 69-76.

81. Шеломенцев В. Рейдерство в Україні: проблеми кримінальної відповідальності / В. Шеломенцев, М. Погорецький // Юридичний радник. – 2009. – № 2 (22). – С. 14 – 19.

82. . Шляхи подолання рейдерства: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів і виконавців. / Матеріали комітетських слухань, проведених 17 вересня 2008 року. – К.: Верховна Рада України, Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Міжвідомча комісія з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. – 2008. – С. 65.

83. Юзюк О. В. Рейдерство в Україні: причини, наслідки та шляхи подолання. – [Електронний ресурс] / О. В. Юзюк, М.В. Батин. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=14664>

84. Юрченко О. М. Рейдерство в Україні. / О. М. Юрченко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2 . – С. 80 – 87.

85. Яремик М. М. Аналіз особливостей злиття та поглинання підприємств в Україні. / М. М. Яремик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2015. – № 25 (7). – С. 239 – 245.

86. Ярош С. Проблема рейдерства та реформа державних реєстрів. – [Електронний ресурс] / С. Ярош. – Режим доступу: <http://radako.com.ua/news/problema-reyderstva-ta-reforma-derzhavnih-reiestriv>

87.